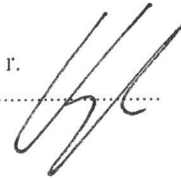

Projekt

z dnia 1 marca 2016 r.

Zatwierdzony przez .....

**UCHWAŁA NR .....
RADY GMINY KLUKOWO**

z dnia ..... 2016 r.

w sprawie przyjęcia Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo na lata 2016 – 2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6a ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. 2015 r., poz. 1515, zm. poz. 1045 i 1890.) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo na lata 2016 - 2020 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Klukowo.

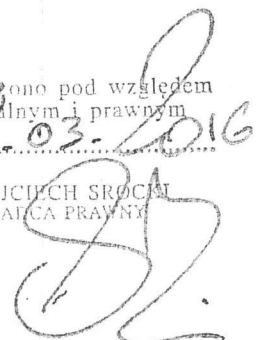
§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący Rady Gminy

Andrzej Tymiński

Sprawdzono pod względem
formalnym i prawnym
dn. 2.03.2016

WOJCIECH SRODZI
RADCA PRAWNY

Uzasadnienie

Plan rozwoju lokalnego jest strategicznym dokumentem, stanowiącym kluczowe narzędzie wspierające zarządzanie długofalowymi procesami inwestycyjnymi na poziomie samorządu. Plan ten realizuje strategię społeczno-gospodarczą gminy, wskazując ponadto cele i kierunki zaangażowania środków z funduszy strukturalnych, krajowych i własnych gminy. Posiadanie strategicznego dokumentu rozwoju jest warunkiem koniecznym przy ubieganiu się o środki unijne w nowym okresie programowania na lata 2014 – 2020.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo na lata 2016 - 2020 jest zestawem działań, które mają zostać podjęte w określonym otoczeniu i terminie, a ich celem jest długotrwały i zrównoważony rozwój gminy Klukowo.

Niniejszy Plan Rozwoju Lokalnego jest wynikiem troski samorządu o rozwój gminy w szybko zmieniającym się i konkurencyjnym otoczeniu ekonomicznym. Planowe i racjonalne działania zwiększają szanse gminy na osiągnięcie sukcesu, zamierzonych celów oraz optymalne wykorzystanie potencjału i zasobów.

Plan ten, uchwalony przez Radę Gminy, określa najważniejsze działania (zadania) mające na celu systematyczny rozwój gminy oraz wskazuje przewidywane wyniki działań. Warunkiem powodzenia jego realizacji jest współpraca (współdziałanie) wszystkich podmiotów składających się na całość gminy – w szczególności władz samorządu lokalnego, podmiotów gospodarczych, a przede wszystkim mieszkańców gminy, zainteresowanych w sposób najbardziej żywotny jego efektywną realizacją.

Zadania, które gmina Klukowo wybrała do realizacji, są wykonalne technicznie, realne ekonomicznie i akceptowalne społecznie. Jednocześnie należy wskazać, że samorząd lokalny nie musi być ich jedynym realizatorem.

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo na lata 2016 – 2020 został przygotowany w celu umożliwienia gminie Klukowo aplikowanie o fundusze na dofinansowanie projektów inicjujących zrównoważony rozwój gminy.

Celem Planu Rozwoju Lokalnego jest sprecyzowanie zadań do realizacji na lata 2016 – 2020 z wyszczególnieniem ich źródeł finansowania, w oparciu o przygotowaną prognozę budżetową, na analizie budżetu gminy.

Podkreślenie społecznego aspektu w trakcie opracowywania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Klukowo jest przypomnieniem, iż rola mieszkańców to nie tylko oczekiwanie w pozycji roszczeniowej, ale też aktywne uczestnictwo w budowaniu przyszłości gminy. Jest to również podkreślenie równorzędnej roli wszystkich podmiotów składających się na strukturę gminy, ich równoprawnego znaczenia w realizacji poszczególnych zadań.

Plan Rozwoju Lokalnego uwzględnia zewnętrzne i wewnętrzne, w tym ekologiczne, przestrzenne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju Gminy Klukowo, określa priorytetowe działania oraz harmonogram zadań. W Planie Przedstawiony jest także opis uwarunkowań realizacyjnych oraz jego wdrażanie i monitoring.

Załącznik
do uchwały .....
Rady Gminy Klukowo
z dnia .....

PLAN ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO NA LATA 2016 – 2020 (PROJEKT)

*Klukowo
Luty 2016 r.*

SPIS TREŚCI

1.	OBSZAR i CZAS REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	4
2.	AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO – GOSPODARCZA GMINY KLUKOWO	5
2.1.	Analiza SWOT gminy Klukowo – mocne i słabe strony	5
2.2.	Analiza SWOT gminy Klukowo – szanse i zagrożenia wynikające z otoczenia zewnętrznego gminy	8
2.3.	Położenie, powierzchnia, ludność	11
2.4.	Środowisko przyrodnicze	17
2.4.1.	Położenie geograficzne	17
2.4.2.	Rzeźba terenu	17
2.4.3.	Klimat	18
2.4.4.	Gleby	19
2.4.5.	Surowce naturalne	19
2.4.6.	Świat roślinny i zwierzęcy	20
2.4.7.	Stosunki wodne	20
2.5.	Stan dziedzictwa kulturowego	22
2.5.1.	Historia terenów gminy Klukowo	22
2.5.2.	Zabytki gminy Klukowo	23
2.6.	Turystyka	25
2.7.	Kultura	26
2.8.	Zagospodarowanie przesuwne	26
2.9.	Uwarunkowania ochrony środowiska naturalnego	27
2.10.	Struktura własności i władania gruntami	27
2.13.	Infrastruktura techniczna	29
2.13.1.	Infrastruktura drogowa i charakterystyka układu komunikacyjnego	29
2.13.2.	Infrastruktura zaopatrzenia w wodę	33
2.13.3.	Infrastruktura kanalizacyjna	34
2.13.4.	Gospodarka odpadami	34
2.13.5.	Infrastruktura zaopatrzenia w ciepło	35
2.13.6.	Infrastruktura zaopatrzenia w energię elektryczną	35
2.13.7.	Gazownictwo	35
2.13.8.	Energetyka wiatrowa	35
2.14.	Gospodarka gminy Klukowo	35
2.15.	Ludność gminy Klukowo	36
2.16.	Rynek pracy i bezrobocie	39
2.17.	Bezpieczeństwo publiczne	39
3.	IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW WYNIKAJĄCYCH Z ANALIZY AKTUALNEJ SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ GMINY KLUKOWO	41
4.	ZADANIA POPRAWIAJĄCE SYTUACJĘ W GMINIE KLUKOWO	43
4.1	Zadania w zakresie infrastruktury komunalnej	43
4.2	Zadania w zakresie infrastruktury społecznej	44
4.3	Zadania w zakresie przedsiębiorczości	44
4.4	Zadania w zakresie dziedzictwa kulturowego	44
4.5	Zadania w zakresie sposobu użytkowania terenu	44
4.6	Zadania w zakresie problemów społecznych	45
4.7	Sugestie mieszkańców gminy dotyczące ewentualnych zadań do realizacji w latach 2016 – 2020	45
5.	ZADANIA I PROJEKTY PRZYJĘTE DO REALIZACJI W RAMACH PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO	48

6.	POWIĄZANIE WYBRANYCH DO REALIZACJI PROJEKTÓW z DZIAŁANAMI REALIZOWANYMI NA TERENIE POWIATU i WOJEWÓDZTWA.....	52
7.	OCZEKIWANE WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘĆ PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO.....	53
7.1.	Wskaźniki mierzalne:	53
7.2.	Wskaźniki niemierzalne:	53
8.	SYSTEM WDRAŻANIA PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO	54
9.	SPOSOBY MONITOROWANIA i OCENY PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO.....	55
10.	SPOSOBY OCENY PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO.....	56
11.	SPOSOBY INICJOWANIA WSPÓŁPRACY POMIĘDZY SEKTOREM PUBLICZNYM, PRYWATNYM i ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI.....	57
12.	PUBLIC RELATIONS PLANU ROZWOJU LOKALNEGO	58

1. OBSZAR i CZAS REALIZACJI PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo jest zestawem działań, które mają zostać podjęte w określonym otoczeniu i terminie, a ich celem jest długotrwały i zrównoważony rozwój gminy Klukowo.

Niniejszy Plan Rozwoju Lokalnego jest wynikiem troski samorządu o rozwój gminy w szybko zmieniającym się i konkurencyjnym otoczeniu ekonomicznym. Planowe i racjonalne działania zwiększają szanse gminy na osiągnięcie sukcesu, zamierzonych celów oraz optymalne wykorzystanie potencjału i zasobów.

Plan ten, uchwalony przez Radę Gminy, określa najważniejsze działania (zadania) mające na celu systematyczny rozwój gminy oraz wskazuje przewidywane wyniki działań. Warunkiem powodzenia jego realizacji jest współpraca (współdziałanie) wszystkich podmiotów składających się na całość gminy – w szczególności władz samorządu lokalnego, podmiotów gospodarczych, a przede wszystkim mieszkańców gminy, zainteresowanych w sposób najbardziej żywotny jego efektywną realizacją.

Zadania, które gmina Klukowo wybrała do realizacji, są wykonalne technicznie, realne ekonomicznie i akceptowalne społecznie. Jednocześnie należy wskazać, że Samorząd Lokalny nie musi być ich jedynym realizatorem.

Plan Rozwoju Lokalnego został przygotowany w celu umożliwienia gminie Klukowo aplikowanie o fundusze na dofinansowanie projektów inicjujących zrównoważony rozwój gminy.

Celem Planu Rozwoju Lokalnego jest sprecyzowanie zadań do realizacji na lata 2016 – 2020 z wyszczególnieniem ich źródeł finansowania, w oparciu o przygotowaną prognozę budżetową, na analizie budżetu gminy.

Podkreślenie społecznego aspektu w trakcie opracowywania Planu Rozwoju Lokalnego gminy Klukowo jest przypomnieniem, iż rola mieszkańców to nie tylko oczekiwanie w pozycji roszczeniowej, ale też aktywne uczestnictwo w budowaniu przyszłości gminy. Jest to również podkreślenie równorzędnej roli wszystkich podmiotów składających się na strukturę gminy, ich równoprawnego znaczenia w realizacji poszczególnych zadań.

Plan Rozwoju Lokalnego uwzględnia zewnętrzne i wewnętrzne, w tym ekologiczne, przestrzenne, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju Gminy Klukowo, określa priorytetowe działania oraz harmonogram zadań. Przedstawiony jest w Planie także opis uwarunkowań realizacyjnych oraz jego wdrażanie i monitoring.

2. AKTUALNA SYTUACJA SPOŁECZNO – GOSPODARCZA GMINY KLUKOWO

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo na lata 2016 – 2020 powstał na bazie Planu Rozwoju Lokalnego na lata 2008 – 2013, jak też na bazie analizy SWOT, określającej silne i słabe strony gminy oraz szanse i zagrożenia dalszego jej rozwoju. Ponadto bardzo ważnym źródłem danych do opracowania Planu były ankiety wypełniane przez mieszkańców gminy Klukowo. Słabe i mocne strony dotyczą teraźniejszości i sytuacji wewnętrznej. Szanse i zagrożenia dotyczą przyszłości i sytuacji zewnętrznej.

2.1. Analiza SWOT gminy Klukowo – mocne i słabe strony

POŁOŻENIE, ŚRODOWISKO NATURALNE

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – dobra dostępność komunikacyjna gminy, – bliskość rzeki Nurzec, – istnienie terenów, które mogą być wykorzystane jako tereny rekreacyjne, – możliwości rozwoju budownictwa letniskowego, – czyste środowisko naturalne, – brak większych źródeł zanieczyszczeń, – możliwości budowy stawów rybnych, – możliwości pozyskania energii ze źródeł odnawialnych. 	<ul style="list-style-type: none"> – niska świadomość mieszkańców o potrzebie ochrony środowiska naturalnego, – degradacja środowiska przez niekontrolowane odprowadzanie ścieków i odpadów stałych, – brak linii kolejowej, – brak wykorzystania rzeki Nurzec w kierunku turystycznym i rekreacyjnym.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA, GOSPODARKA KOMUNALNA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – wysoki stopień zwodociągowania gminy, – dobra dostępność do usług telekomunikacyjnych stacjonarnych i komórkowych oraz do Internetu, – wyposażenie ok. 50% gospodarstw domowych w przyzagrodowe, oczyszczalnie ścieków lub w przyłącza do oczyszczalni wiejskich, – wyposażenie wszystkich obiektów bę- 	<ul style="list-style-type: none"> – brak zbiorczej oczyszczalni ścieków, – brak możliwości korzystania z szerokopasmowego dostępu do Internetu w niektórych miejscowościach, – brak infrastruktury gazowej, – brak dużych zakładów pracy, w tym przedsiębiorstw produkcyjnych, – konieczność modernizacji urządzeń wodociągowych i energetycznych,

<p>dających własnością gminy w urządzenia do oczyszczania ścieków oraz kotłownie olejowe,</p> <ul style="list-style-type: none"> – konsekwentne rozbudowywanie infrastruktury technicznej, – możliwość pozyskania funduszy unijnych i krajowych, – rozwijająca się infrastruktura szerokopasmowego dostępu do Internetu, – zorganizowany odbiór odpadów komunalnych, – częściowo zmodernizowana infrastruktura oświetlenia ulicznego, – częściowo zmodernizowana infrastruktura drogowa. 	<ul style="list-style-type: none"> – wysokie koszty oświetlenia, – zły stan nawierzchni części dróg gminnych i powiatowych, niski poziom bezpieczeństwa na niektórych skrzyżowaniach, – brak w około 50% gospodarstw domowych urządzeń do odprowadzania i unieszkodliwiania ścieków, – zły stan techniczny większości indywidualnych przydomowych oczyszczalni ścieków, stanowiący zagrożenie dla środowiska, – zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, – zły stan techniczny 2 mostów drewnianych na rzece Nurzec, – zły stan większości dróg dojazdowych do pól, – zły stan części przystanków autobusowych, – zły stan budynku Ośrodka Zdrowia w Wyszonkach Kościelnych, – niewielkie wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w stosunku do istniejących możliwości, – niewystarczające rozwiązania komunikacyjne.
--	---

GOSPODARKA, ROLNICTWO

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – dobra lokalizacja, – wysoki poziom produkcji rolniczej, – wysoki poziom produkcji mleczarskiej, – korzystne warunki glebowe, – uchwalone Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy, 	<ul style="list-style-type: none"> – brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, – stosunkowo niska opłacalność produkcji rolniczej, – mało zakładów przetwórstwa rolno – spożywczego, – dominacja bardzo małych firm w ogólnej liczbie podmiotów gospo-

<ul style="list-style-type: none"> – korzystne warunki przyrodnicze dla rozwoju rolnictwa ekologicznego, – działalność Spółdzielni Mleczarskiej MLEKOVITA w Wysokiem Mazowieckiem, – funkcjonowanie na terenie powiatu Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, – działalność zakładów przetwórstwa mięsnego na terenie gminy, – działalność firm zajmujących się organizacją imprez okolicznościowych, – dość dobrze rozwinięta infrastruktura otoczenia rolnictwa, – dobra kondycja finansowa gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> darczych, – słaba kondycja finansowa podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, – brak powszechnie dostępnych zakładów gastronomicznych, – brak nowych inwestorów z zewnątrz, – rozdrobnienie gospodarstw rolnych, – brak alternatyw w aktywizacji zawodowej ludności wiejskiej poza rolnictwem, – brak przechowalnictwa płodów rolnych, – dekapitalizacja urządzeń melioracyjnych i brak takich urządzeń na części gruntów rolnych.
--	--

OŚWIATA, KULTURA, SPORT, TURYSTYKA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – istniejący kompleks boisk sportowych ORLIK w Klukowie, – dobry stan budynków szkolnych w Klukowie – istniejące place zabaw dla dzieci, – możliwości rozwoju agroturystyki, – działalność Gminnego Ośrodka Kultury, – duże walory wypoczynkowe oraz krajobrazowe, – tereny rekreacyjne do zagospodarowania, – dobre warunki do wędkarstwa, – działalność Ochotniczych Straży Pożarnych. 	<ul style="list-style-type: none"> – brak hali sportowej lub pełnowymiarowej sali gimnastycznej na terenie gminy, – słaba infrastruktura sportowa poza Klukowem, – słaby stan techniczny budynków szkolnych poza Klukowem, – brak urbanistycznych i historycznych atrakcji turystycznych, – brak infrastruktury turystycznej gminy, – brak oferty turystycznej, – niedostateczna polityka promocyjna gminy, – mało form organizacji czasu wolnego dla dzieci i młodzieży, – niewielka liczba imprez kulturalnych, – zbyt mała baza noclegowa, – brak nieformalnych grup kulturalnych,

	<ul style="list-style-type: none"> – brak współpracy z zagranicą, – niewystarczająca promocja gminy.
--	--

WARUNKI SOCJALNO-BYTOWE, POTENCJAŁ LUDZKI

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – dobrze rozwinięta i funkcjonująca sieć szkół podstawowych, – nadwyżka wolnej siły roboczej, – zaangażowanie mieszkańców w rozwiązywanie problemów swoich wsi i gminy, – kreatywność i pracowitość mieszkańców, – gościnność mieszkańców, – potencjał ludzki, potencjał intelektualny, – niskie koszty (relatywnie) zatrudnienia, – dobrze rozwinięta i systematycznie unowocześniana informatyzacja Urzędu Gminy, – niski poziom przestępczości, 	<ul style="list-style-type: none"> – niekorzystne tendencje demograficzne, – bezrobocie ukryte w rolnictwie, – niski poziom dochodów ludności, – brak miejsc pracy poza rolnictwem, – rosnące koszty utrzymania oświaty, – niska świadomość ekologiczna mieszkańców, – duża liczba osób korzystających z pomocy społecznej – ubożenie mieszkańców, – pogarszające się warunki ludności wiejskiej, – brak miejsc pracy dla ludzi młodych i wykształconych, – odpływ z regionu ludzi młodych i wykształconych.

2.2. Analiza SWOT gminy Klukowo – szanse i zagrożenia wynikające z otoczenia zewnętrznego gminy

2.2.1. Szanse:

- możliwość pozyskania środków unijnych i krajowych na współfinansowanie zaplanowanych inwestycji (infrastrukturalnych, produkcyjnych, usługowych, turystycznych) i przyspieszenie tempa ich realizacji,
- wolne tereny pod zabudowę mieszkaniową i usługową,
- dobre połączenie drogowe z Wysokiem Mazowieckiem,
- wykorzystanie Białegostoku i Łomży, jako ośrodków funkcjonowania placówek naukowych, szkolnictwa wyższego oraz organizacji działających na rzecz rozwoju regionu,
- relatywnie niska cena usług w porównaniu z sąsiednimi regionami,

- zapotrzebowanie na zdrową żywność,
- rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich, drobnej wytwórczości i usług,
- rozwój rolnictwa ekologicznego,
- baza rodzimych surowców niezbędnych do rozwoju przemysłu rolno-spożywczego,
- rozwój produktów proekologicznych,
- funkcjonowanie w regionie nowoczesnych zakładów przetwarzających produkcję rolniczą – spółdzielnia mleczarska w Wysokiem Mazowieckiem,
- sprzyjające warunki do wysokiej jakości produkcji rolniczej,
- dobre warunki dla przetwórstwa rolno-spożywczego,
- dobra kondycja finansowa gminy,
- wyspecjalizowanie rolników w produkcji mleka,
- dobrze rozwinięta sieć szkół podstawowych,
- możliwość wykorzystania bogactwa i zróżnicowania zasobów środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego,
- budząca się aktywność społeczna, rokująca nadzieję na strategiczne działania,
- stopniowo zwiększająca się świadomość ekologiczna społeczeństwa,
- szybki postęp techniczny, innowacyjne technologie,
- wzrost gospodarczy w Polsce.

2.2.2. Zagrożenia:

- ograniczone możliwości pozyskania funduszy unijnych na inwestycje, na zadania związane z rozwojem obszarów wiejskich, wsparciem rozwoju gospodarczego gminy,
- niski poziom przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- niewystarczająca infrastruktura na obszarach wiejskich,
- niedobór środków na finansowanie inwestycji z zakresu podstawowej infrastruktury technicznej (kanalizacja, infrastruktura drogowa),
- odpływ młodej kadry do ośrodków miejskich poza gminą i powiatem,
- niedostateczny poziom wykształcenia i mała aktywność gospodarcza mieszkańców regionu,
- upadek mniej rozwiniętych gospodarstw rolnych, przy braku innych źródeł utrzymania ich właścicieli,
- brak spójnej polityki regionalnej w zakresie rozwoju turystyki,

- brak współdziałania podmiotów mających wspierać rozwój lokalny (gminy i powiatu) na rzecz wykorzystania przez MŚP w gminie (powiecie) zasobów turystycznych,
- niska świadomość ekologiczna i turystyczna lokalnych społeczności,
- niski poziom estetyki gospodarstw i posesji,
- zubożenie mieszkańców i bezrobocie,
- niekorzystny trend demograficzny (starzenie się społeczeństwa),
- brak zainteresowania kapitału zewnętrznego, w tym zagranicznego, inwestowaniem na terenie gminy,
- niedostateczne wyposażenia szkół w urządzenia sportowo-rekreacyjne,
- brak współpracy i powiązań zewnętrznych (międzygminnych, międzynarodowych),
- zbyt mała aktywność i inicjatywność społeczeństwa w kształtowaniu własnych warunków życia i obojętność do wspólnych problemów rozwoju,
- zbyt mała subwencja oświatowa i konieczność znacznego dofinansowania zadań oświatowych z budżetu gminy oraz sieć szkół niesprzyjająca zmniejszeniem nakładów na oświatę.

2.3. Położenie, powierzchnia, ludność

Gmina Klukowo leży w południowo – zachodniej części województwa podlaskiego, na terenie Wysoczyzny Wysokomazowieckiej. Położona jest w południowej części powiatu wysokomazowieckiego. Od północy graniczy z gminami Szepietowo i Czyżew, od wschodu z gminami Rudka i Brańsk, od południa z miastem i gminą Ciechanowiec, od zachodu z gminą Boguty Pianki, znajdującą się na terenie województwa mazowieckiego.

Na terenie gminy znajduje się 38 wsi (w tym 37 sołectw) o łącznej liczbie 4 633 mieszkańców. Podział terytorialny gminy przedstawia **Tabela nr 1**.

Tabela nr 1

Podział terytorialny gminy Klukowo

Kategoria informacyjna	Ilość
Powierzchnia ogółem w ha	12 377
Powierzchnia ogółem w km ²	124
Sołectwa ogółem	37
Miejscowości ogółem	38
Miejscowości wiejskie	38

Źródło: dane Urzędu Gminy Klukowo

Siedzibą władz gminy jest Klukowo, duża wieś położona w północno – zachodniej części gminy.

Przez gminę przepływa rzeka Nurzec, która wchodzi w skład dorzecza rzeki Bug.

Przez gminę Klukowo przebiega droga powiatowa, stanowiąca główne połączenie między miastami Ciechanowiec i Wysokie Mazowieckie. Droga ta tworzy korzystne połączenie z drogą Zambrów – Białystok, co podnosi atrakcyjność gospodarczą gminy.

Gmina Klukowo zajmuje powierzchnię 123,77 km². Znaczącą część stanowią użytki rolne, które wg. danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r. zajmują łącznie 10 385,45 ha. Łączna powierzchnia lasów i gruntów leśnych na terenie gminy Klukowo wg. danych GUS z 2014 r. wynosiła 1 149,9 ha powierzchni gminy, co stanowiło 9,3% jej powierzchni (przy średniej w powiecie wysokomazowieckim 18,5%, w województwie podlaskim 30,7 %, zaś w całej Polsce 29,4 %).

Mapę fizyczną gminy Klukowo zaprezentowano na **Rysunku nr 1**.

Rysunek nr 1

Gmina Klukowo – mapa fizyczna

Gmina Klukowo pod względem administracyjnym należy do województwa podlaskiego, wchodząc też w skład powiatu wysokomazowieckiego.

Przy powierzchni gminy wynoszącej 123,77 km² i liczbie mieszkańców wynoszącej 4 633 gęstość zaludnienia wynosi 37 osób na 1 km².

Odległości Klukowa do innych miejscowości regionu i Europy są następujące:

Klukowo – Wysokie Mazowieckie – 18

Klukowo – Zambrów – 30

Klukowo – Łomża – 63

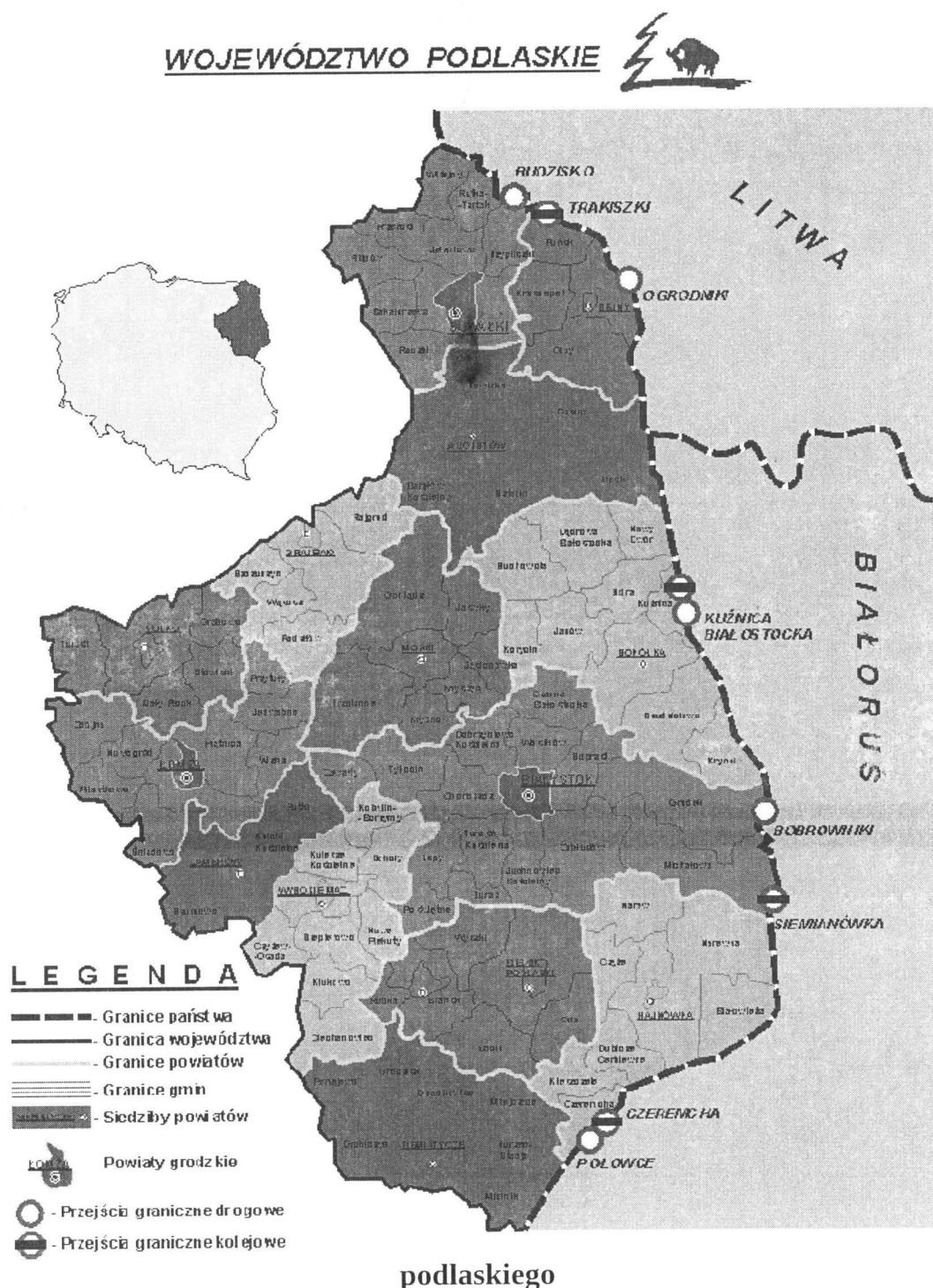
Klukowo – Białystok – 76

Klukowo – Warszawa – 143

Klukowo – Bruksela – 1470

Położenie gminy Klukowo i powiatu wysokomazowieckiego na tle województwa podlaskiego przedstawia poniższa mapa na **Rysunku nr 2**.

Rysunek nr 2
Położenie gminy Klukowo i powiatu wysokomazowieckiego na tle województwa

Źródło: www.bialystok.uw.gov.pl

Szczegółowy układ demograficzny gminy Klukowo przedstawia **Tabela nr 2.**

Tabela nr 2

Liczba mieszkańców w poszczególnych miejscowościach gminy Klukowo wg stanu na dzień 31.12.2015 r.

Lp.	Miejscowość	Liczba mieszkańców	
1	Dzikowiny	38	
2	Gródek	203	
3	Janki	18	
4	Kaplań	92	
5	Kaliski	33	
6	Klukowo, w tym:	608	
	Czyżewska		96
	Główna		130
	Mazowiecka		201
	Nowa		47
	Spacerowa		19
	Szkolna		62
	Wspólna		53
7	Klukowo-Kolonia	85	
8	Kostry-Śmiejki	124	
9	Kostry-Podsędkowięta	149	
10	Kuczyn	279	
11	Lubowicz-Byzie	40	
12	Lubowicz-Kąty	108	
13	Lubowicz Wielki	177	
14	Łuniewo Małe	153	
15	Łuniewo Wielkie	163	

16	Malinowo	101	
17	Piętki-Basie	56	
18	Piętki-Gręzki	179	
19	Piętki-Szeligi	76	
20	Piętki-Żebry	69	
21	Sobolewo	119	
22	Stare Kostry	100	
23	Stare Warele	99	
24	Stare Zalesie	70	
25	Trojanowo	193	
26	Trojanówek	107	
27	Usza Mała	60	
28	Usza Wielka	103	
29	Wiktorzyn	21	
30	Wyszonki-Błonie	264	
31	Wyszonki-Klukówek	93	
32	Wyszonki Kościelne	96	
33	Wyszonki-Włosty	22	
34	Wyszonki-Nagórki	56	
35	Wyszonki-Wypychy	185	
36	Wyszonki-Wojciechy	149	
37	Żabiniec	55	
38	Żebry Wielkie	90	
	RAZEM	4 633	

Gmina Klukowo zalicza się do gmin typowo rolniczych. Użytki rolne, wg. danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r. zajmują łącznie 10 385,45 ha (z tego 10 319,41 ha w dobrej kulturze).

Według danych z Powszechnego Spisu Rolnego 2010 na terenie gminy istniało 851 gospodarstw, z których działalność rolniczą prowadziło 845. Jeśli chodzi o wielkość gospodarstw, 35 (4,1%) miało powierzchnię do 1 ha, w przedziale 1 – 15 ha znalazło się 557 gospodarstw (65,5%), zaś co najmniej 15 ha miało 259 gospodarstw (30,4%). Średnia powierzchnia gruntów wynosiła 13,82 ha, natomiast użytków rolnych 12,20 ha.

Ogólny wskaźnik przydatności rolniczej, uwzględniający wartość gleb, agroklimat, rzeźbę terenu i warunki wodne wynosi 71,6 pkt. i znacznie przewyższa wskaźnik obliczony dla całego województwa. Dzięki temu i znajomości dobrej praktyki rolniczej wśród miejscowych rolników, gmina jest w czołówce wojewódzkiej pod względem wielkości oraz jakości produkcji, jak również potencjału wytwórczego.

Całkowita powierzchnia gminy w ha wynosi 12 377 ha. Charakterystykę wykorzystania gruntów na terenie gminy wg. Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku przedstawia **Tabela nr 3**.

Tabela nr 3

Charakterystyka użytkowania ziemi na terenie gminy Klukowo według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 r.

Rodzaj użytków	Powierzchnia (ha)
Użytki rolne ogółem	10 385,45
Użytki rolne w dobrej kulturze	10 319,41
Pod zasiewami	6 410,6
Grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	48,41
Uprawy trwałe	36,7
Sady ogółem	36,55
Ogrody przydomowe	10,98
Łąki trwałe	3 127,16
Pastwiska trwałe	685,56
Pozostałe użytki rolne	66,05
Lasy i grunty leśne	997,35
Pozostałe grunty	375,99

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl>

W **Tabeli nr 4** zaprezentowano charakterystykę gminy Klukowo w zakresie powierzchni oraz liczby sołectw.

Tabela nr 4

Charakterystyka gminy Klukowo

Powierzchnia ogółem w ha	12 377
Powierzchnia ogółem w km ²	123,77
Sołectwa ogółem	37

Źródło: Dane Urzędu Gminy Klukowo

2.4. Środowisko przyrodnicze

2.4.1. Położenie geograficzne

Gmina położona jest w południowo – zachodniej części województwa podlaskiego. Obszar gminy znajduje się na pograniczu Mazowsza i Podlasia. Gmina Klukowo graniczy od północy z gminami Szepietowo i Czyżew, od wschodu z gminami Rudka i Brańsk, od południa z gminą Ciechanowiec, a od zachodu z leżącą w województwie mazowieckim gminą Boguty-Pianki. Przez gminę przepływa rzeka Nurzec będąca prawym dopływem Bugu, łączącego się dalej z Narwią.

2.4.2. Rzeźba terenu

Morfologicznie teren gminy reprezentuje typ rzeźby polodowcowej pochodzącej z okresu zlodowacenia środkowopolskiego. Wysoczyznę Wysokomazowiecką charakteryzują lekko faliste równiny lub powierzchnie płaskie łagodnie rozcięte formami dolinnymi. Jest to efekt późniejszych procesów denudacyjnych, które przekształciły i zniwelowały pierwotny bardziej urozmaicony relief.

W granicach gminy wyróżnić można następujące jednostki geomorfologiczne:

- wysoczyznę plejstocenską obejmującą znaczną część obszaru wyniesionego około 120 – 160 m n.p.m. (na północ od Klukowa w kierunku Żabińca). Jest to powierzchnia prawie płaska o spadkach do 5%, nadbudowana lokalnie w północnej części ciągiem niewysokich południkowo rozciągających się pagórków zwanych ozami. Ozy osiągają wysokości względne rzędu kilkunastu metrów.
- równinę sandrową położoną ok. 115 – 130 m n.p.m., zajmującą niewielki obszar w południowej i południowo – wschodniej części gminy. Równina posiada płaską powierzchnię z nachyleniem terenu do 2%. Genetycznie związana jest z odpływem wód lodowcowych w czasie stadiału Mławy.
- obniżenia terenowe, zagłębienia bezodpływowe oraz formy dolinne wciągnięte w odpływ powierzchniowy. Związane są z działalnością rzek i czynników de-

nudacyjnych, znacznie urozmaicając monotonię krajobrazu. Największą z nich jest dolina Nurca rozciągająca się wzdłuż południowej granicy gminy. Płaskie i dobrze wykształcone współczesne dno doliny wyniesione jest 1 – 3 m ponad średni poziom wody w rzece i ograniczone niewysoką, lecz wyraźnie zaznaczoną w krajobrazie krawędzią morfologiczną.

2.4.3. Klimat

Warunki klimatyczne gminy Klukowo są typowe dla regionu północno – wschodniej Polski. w podziale klimatycznym gmina zaliczana jest do dzielnicy podlaskiej, charakteryzującej się średnią roczną temperaturą powietrza 6,8°C. Panuje tu klimat umiarkowany przejściowy z wyraźnym wpływem czynników kontynentalnych, charakteryzujących się surowością warunków. Wynika to z kresowego położenia Niziny Podlaskiej w stosunku do innych regionów Polski, oraz ukształtowania powierzchni, które umożliwia swobodną wędrówkę kontynentalnych mas powietrza znad północno – wschodniej Europy i centralnej Rosji. w rezultacie występuje tu mała bezwładność termodynamiczna, niższa średnia temperatura roczna (6,8°C) i duża amplituda roczna (22°C). Okres wegetacyjny jest ściśle związany z temperaturami dobowymi i wynosi 200 – 210 dni. Jest krótszy średnio o 1 – 2 tygodnie w stosunku do sąsiedniego Mazowsza i Wyżyny Lubelskiej. Zimy zazwyczaj są mroźne i relatywnie długie. Bardzo niekorzystne dla roślin są wiosenne przymrozki, pojawiające się nawet w pierwszej połowie maja.

W ciągu roku notuje się średnio 50 dni mroźnych z temperaturą poniżej 0°C, oraz 27 dni gorących z temperaturą powyżej 25°C. Przeciętnie obserwuje się 121 dni z przymrozkiem, najwięcej w styczniu. Lato trwa średnio 80 – 90 dni, a zima 100 – 110 dni.

Największy wpływ na zróżnicowanie klimatu lokalnego ma rzeźba terenu, rodzaj gruntu, stosunki wodne oraz szata roślinna.

Wilgotność względna powietrza jest elementem meteorologicznym, który z jednej strony wykazuje dużą zależność od temperatury powietrza z drugiej strony warunkuje odczuwalność temperatury przez organizmy żywe. Wilgotność względna ma charakter zbliżony do optymalnej w naszych szerokościach geograficznych i wynosi w skali rocznej 81%. Najwyższe wartości występują w grudniu (90%), a najniższe w czerwcu – (71%).

Zachmurzenie. Największe zachmurzenie przypada na listopad 8,0° w skali 11-stopniowej¹, a najmniejsze zachmurzenie notuje się w czerwcu – 5,2°. Łącznie w roku notuje się 155 dni pochmurnych.

Opady atmosferyczne. Obszar gminy otrzymuje średnio 550 mm opadu, z czego 368 mm przypada na okres wegetacyjny. Najwięcej opadów notuje się w lipcu – 85 mm, a najmniej w marcu – 27 mm. Pokrywa śnieżna zalega przeciętnie przez 64 dni,

¹ Zachmurzenie - stopień pokrycia nieba przez chmury. Przy określaniu wielkości zachmurzenia stosuje się skalę 11-stopniową, w której 0 oznacza brak chmur, a 10 oznacza niebo całkowicie pokryte chmurami. w celu uzyskania pełnej charakterystyki zachmurzenia, określa się dodatkowo rodzaj chmur i wysokość ich podstawy.

od listopada do kwietnia. Ilość i rozłożenie opadów jest bardzo ważnym elementem klimatycznym.

Wiatry. W rozkładzie wiatrów najczęściej występującymi są wiatry wiejące z kierunku północno – wschodniego (5,1%) i wschodniego (6,5%). Najsilniejsze wiatry występują zimą – średnio 3,8 m/s, a najsłabsze wiatry wieją latem około 2,8 m/s.

2.4.4. Gleby

Gmina Klukowo posiada gleby o bardzo korzystnych właściwościach agrotechnicznych. Około 2.582 ha (30% powierzchni gruntów ornych gminy) to gleby IIIa i IIIb klasy, natomiast gleby klasy IVa i IVb stanowią 54,6% powierzchni gruntów ornych gminy i zajmują w gminie 4.693 ha.

Największą powierzchnię w gminie wykorzystaną jako grunty orne zajmują bardzo dobre gleby 2 kompleksu glebowego – 3.435 ha (40% powierzchni gruntów ornych gminy).

Lesistość gminy (9,5 %) jest zdecydowanie niższa od średniej województwa podlaskiego (30,2 %). Wynika to głównie z faktu dużej żyzności gleb i wycinki na znaczącą skalę lasów z myślą o zwiększeniu powierzchni gruntów rolnych. Na terenie gminy lasy występują w rozproszeniu, tworząc niewielkie kompleksy, spełniające funkcje glebochronne. Większe występują w okolicach wsi Usza Mała, Żebry Wielkie i Kostry-Podsędkowięta na południu, Piętki-Gręzki na północy oraz Wyszonki-Błonie na wschodzie gminy. Przeważają siedliska boru suchego, boru świeżego i lasu mieszanego, gdzie w drzewostanach dominuje sosna w różnych klasach wieku, na ogół poniżej 40 lat. Mało korzystna struktura wiekowa i małe zróżnicowanie gatunkowe drzewostanów przesądza o niewielkim znaczeniu gospodarczym lasów.

2.4.5. Surowce naturalne

Na terenie gminy Klukowo występują następujące udokumentowane złoża kopalin (kruszywa naturalnego): Wyszonki-Błonie I – 1,34 ha, Wyszonki-Błonie II – 1,89 ha, Wyszonki-Błonie III – 0,45 ha, Wyszonki-Błonie V – 13 ha, Wyszonki-Błonie VI – 0,94 ha, Wyszonki-Błonie VII – 1,67 ha, Żabiniec – 1,97 ha oraz Klukowo – 1,93 ha.

Obecnie prowadzona jest w gminie Klukowo eksploatacja złóż: Wyszonki-Błonie I, Wyszonki-Błonie II, Wyszonki-Błonie V i Żabiniec. Ponadto okresowe eksploatowane są złoża Wyszonki-Błonie III, Wyszonki-Błonie VI i Wyszonki-Błonie VII.

W ubiegłych latach w gminie Klukowo istniało wiele punktów eksploatacji żwirów i piasków. Najczęściej ich eksploatacja była doraźna, na potrzeby lokalnego budownictwa. Na terenie gminy Klukowo istnieje wiele wyrobisk poeksploatacyjnych. Część z nich obecnie jest porośnięta roślinnością (w wyniku sukcesji naturalnej), niektóre są w dalszym ciągu sporadycznie eksploatowane, natomiast niektóre wyrobiska są miejscem nielegalnego składowania odpadów.

2.4.6. Świat roślinny i zwierzęcy

Gmina Klukowo należy do mezoregionu Wysoczyzny Wysokomazowieckiej, wchodzącej w skład Krainy Mazowiecko – Podlaskiej.

Obszar gminy należy do obszaru funkcjonalnego Zielonych Płuc Polski. Teren gminy znajduje się w zasięgu występowania dębu bezszypułkowego i sosny. Na terenie gminy Klukowo brak jest cennych przyrodniczo obszarów chronionych, południowo-wschodnia część gminy (dolina rzeki Nurzec) graniczy z położonym na terenie gminy Ciechanowiec obszarem objętym statusem obszaru chronionego krajobrazu. Znajdują się tu siedliska wilgotne i mokre, związane z obniżeniami terenu i doliną rzeki. w dolinie rzeki Nurzec, występuje naturalna roślinność wodna, torfowiskowa i bagienna, zbiorowiska krzewiastych wierzb oraz fragmenty łągów wierzbowo – topolowych.

Obszar gminy znajduje się w zasięgu występowania wilka, łosia, jelenia i dzika. Na terenie gminy występują dość liczne stanowiska bociana białego. Nad Nurcem i jego dopływami, a także na terenach położonych wokół cieków melioracyjnych występują liczne bobry, które stanowią coraz większą uciążliwość dla rolników i wyrządzają znaczne szkody w drzewostanie.

2.4.7. Stosunki wodne

Wody powierzchniowe

Pod względem hydrograficznym obszar gminy położony jest w dorzeczu Bugu. Odpływ wód powierzchniowych następuje poprzez rzekę Nurzec oraz na niewielkiej powierzchni poprzez rzekę Kukawkę. Dział wodny pomiędzy dwoma dopływami Bugu przebiega południkowo, wzdłuż zachodniej granicy gminy. Głównym ciekim wodnym gminy jest Nurzec, stanowiący południowo – wschodnią granicę gminy Klukowo. Nurzec, Nitka i Płonka oraz sieci ich dopływów bocznych odwadniają około 95% powierzchni gminy. Rzeka Nurzec płynie naturalnym korytem, początkowo szeroką doliną w kierunku NE na SW, a od Ciechanowca następuje jej przewężenie, rzeka zmienia bieg na południkowy, aż do ujścia do Bugu. Nurzec posiada nieuregulowane koryto wcinające się 2 – 3 m w terasę zalewową, w obrębie której spotyka się także starorzecza. Wahania stanów wód rzecznych na wodowskazie w Kozarzach, gm. Ciechanowiec wynoszą około 3 m (maksimum 459 cm i minimum 128 cm), co powoduje, że w okresach roztopów wiosennych Nurzec występuje z koryta i zalewa powierzchnię terasy. w miejscowości Kuczyn w latach 1996 – 1997 zbudowano jaz na rzece Nurzec w km 20 + 870, mający na celu:

- ograniczenie wahań wody w korycie,
- ograniczenie ruchu rumowiska wleczonego,
- podniesienie lustra wody gruntowej w dolinie,
- zwiększenie ilości wód stojących w dolinie przez napełnienie starorzeczy,

- produkcję „czystej” energii elektrycznej.

Jaz z mostem i elektrownią zastąpił istniejący w tym miejscu stary, drewniany most. Budowa jazu w Kuczynie ograniczyła erozję denną w rzece. Budowa progu o wysokości 1,8 m spowodowała napełnienie i podniesienie zwierciadła wody gruntowej o min. 1,0 m. Proces przesuszania gruntów przyległych został zatrzymany. Dodatkowe możliwości piętrzenia wody w rzece o 1,80 m powoduje podnoszenie się stanów wody gruntowej na terenach przyległych. Oddziaływanie rzeki w poprzek doliny wynosi 126 do 192 m. Wzdłuż rzeki w omawianym pasie około 2 km w górę rzeki nastąpi wzbogacenie flory i fauny. Gmina pozbawiona jest większych zbiorników wodnych. Występuje natomiast szereg małych stawów i oczek wodnych położonych najczęściej w zagłębieniach bezodpływowych lub o utrudnionym odpływie na terenie całej gminy. Na terenie gminy znajdują się również zbiorniki wodne w Malinowie, Gródku, Klukowie, Łuniewie Małym, Lubowiczu Wielkim, Trojanowie, Piętkach-Żebrach, Sobolewie, Kapłani i Wyszonkach-Włostach. Użytki rolne położone w zachodniej części gminy wymagają melioracji.

Wody podziemne

Pod względem warunków hydrogeologicznych obszar gminy zróżnicowany jest na dwa rejony o odmiennych warunkach występowania wód gruntowych. Pierwszy rejon obejmuje dna dolin i obniżeń oraz równinę sandrową i niewielki fragment wysoczyzny, gdzie wody gruntowe utrzymują się w łatwo przepuszczalnych utworach piaszczystych o dobrych warunkach infiltracyjnych. Głębokość zalegania ciągłego i swobodnego zwierciadła wód uzależniona jest od wyniesienia terenu oraz intensywności opadów atmosferycznych. Zwykle występuje ono na głębokości 1 – 4 m p.p.t. w obrębie dolin i obniżeń wody holoceny kontaktują się z wodami plejstoceny i są hydrostatycznie ze sobą związane wykazując ściśle uzależnienie wahań stanu wody w rzekach. Tam też wody gruntowe zalegają najpłycej (około 1 m), a okresowo pojawiają się na powierzchni terenu w formie podmokłości, stanowiąc ograniczenia dla budownictwa. Poza dolinami zwierciadło wód gruntowych układa się zazwyczaj poniżej 2 m od powierzchni terenu i w miarę wzrostu wysokości bezwzględnych obniża się do głębokości powyżej 4 m. Płytkie zaleganie wód pierwszego poziomu użytkowego oraz możliwość zanieczyszczeń bakteriologicznych przenikających z powierzchni terenu powodują, że wody tego poziomu nie mogą stanowić źródła zaopatrzenia ludności (sieć studni kopanych). Rejon drugi charakteryzuje się występowaniem wód gruntowych o zwierciadle nieciągłym, lub gdzie ciągłość zwierciadła może ulegać zakłóceniom. Zasięg tej strefy związany jest z występowaniem od powierzchni utworów trudniej przepuszczalnych i o gorszych warunkach infiltracyjnych, czyli glin zwałowych charakterystycznych dla obszaru wysoczyznowego. Wody gruntowe mogą zalegać w piaszczystych przewarstwieniach utworów gliniastych na różnych głębokościach stanowiąc tak zwane wody śródglinowe o zwierciadle napiętym lub w osadach piaszczystych zalegających w stropie glin – wody naglinowe o zwierciadle swobodnym. Miejscami w okresie intensywnych opadów oraz wiosennych roztopów w przypowierzchniowych warstwach gruntu mogą tworzyć się tzw. wierzchówki, zwłaszcza w obrębie płaskich powierzchni o utrudnionym odpływie wód gruntowych. Mają one niekorzystny wpływ na zmianę konsystencji glin i powodują ograniczenia

budowlane. Zaopatrzenie ludności w wodę pitną oparte jest o międzymorenowy poziom wód występujący na głębokości 46 - 62 m. Obszar całej gminy leży w strefie, w której z czwartorzędowych piasków możliwe jest uzyskanie wydajności w granicach: 30 – 60 m³/h z pojedynczej studni. Jakość wody pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym jest zadowalająca i może zaspokajać potrzeby miejscowej ludności.

2.5. Stan dziedzictwa kulturowego

Charakteryzujące północno – wschodnią Polskę bogactwo w zakresie różnorodności kulturowej wynika z różnorodności etnicznej osadnictwa, toczonych tu wojen, rozwijających się miast, miasteczek i obszarów wiejskich. Cechą szczególną tego terenu było osadnictwo drobnoszlacheckie, które wykształciło specyficzną kulturę. Również dla gminy Klukowo wywarło ono znaczący wpływ w zakresie lokalnej kultury. w pamięci mieszkańców zachowały się pewne zwyczaje charakterystyczne dla tej grupy społecznej.

Poniżej przedstawiono zarys historii gminy Klukowo i wykaz zabytków znajdujących się w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku.

2.5.1. Historia terenów gminy Klukowo

Na terenie gminy Klukowo w 1995 roku odkryto 2 cmentarzyska. Cmentarzysko w Żebrach Wielkich datowane jest na schyłek epoki brązu i początki epoki żelaza, a użytkowane było przez ludność kultury łużyckiej. w Gródku cmentarzysko założono około 100 r. p.n.e. Funkcjonowało ono przez około 250 lat. Zmarłych chowali tu przedstawiciele kultury przeworskiej. z uwagi na niszczenie obiektów, a także ich duże znaczenie dla poznania przeszłości tej części województwa zostały przeprowadzone ratownicze badania wykopaliskowe. Ekspozaty uzyskane podczas tych badań znajdują się w Muzeum Północno – Mazowieckim w Łomży.

Teren gminy to w przeszłości obszary o silnym osadnictwie szlacheckim, które miało miejsce przede wszystkim w wiekach średnich. Osadnictwo to wynikało m.in. z ruchów ludnościowych z gęsto zaludnionych terenów północnego Mazowsza jak i z nadań za zasługi dla kraju i władcy. W ten właśnie sposób trafił na teren obecnej gminy Klukowo Florian z Gąsiorowa, protoplasta rodu Kuczyńskich. Ród ten rozrósł się, wpisując w historię nie tylko lokalną, ale i całego kraju. Zgodnie z przekazem historycznym na terenie wsi Gródek koło Kuczyna znajdowała się siedziba rycerska Florianiana z Gąsiorowa². Niestety, brak jest przekazów ikonograficznych dotyczących obiektu, a także dotychczas nie określono dokładnie miejsca, w którym znajdował się gród.

² "...Korczew leżący na górze ponad obszerną łąką, w środku której rzeka Bug przepływa, był od lat trzystu w posiadaniu starożytnego rodu Kuczyńskich z Litwy na Podlasie przybyłego, którego przodek **Florian z Gąsiorowa za zasługi od Witolda, wielkiego księcia litewskiego, dobra Kuczyn dostał**, a następcy jego Korczew i wiele innych jeszcze przez spadki i małżeństwa nabyli. w wielkim domu, z wytrwałej cegły postawionym, z wysokim dachem, czerwoną dachówką pokrytym, z okien którego był widok na stare miasto Drohiczyn po drugiej stronie Bugu na wzgórzu położone, gnieździł się ród Kuczyńskich, panując nad tą piękną okolicą i gromadząc koło siebie mniej zamożną szlachtę, pewną, że znajdzie zawsze w Korczewie obfite uraczenie i opiekę...". **Źródło:** http://www.polinow.pl/turystyka/okolice_losic/korczew.html

2.5.2. Zabytki gminy Klukowo

Tradycję historyczną i kulturową obszaru gminy i regionu mogą potwierdzić nieliczne, ocalałe po pożogach wojennych zabytki. Z zachowanych budynków i budowli najciekawsze znajdziemy w rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku. Poniżej prezentowana jest ich aktualna, pełna lista.

GRÓDEK

1) Zespół dworsko – parkowy, nr rej. a – 284 z 26.03.1987 r.:

- a) Dwór drewniany, XIX/XX w.,
- b) Spichrz, murowany, pocz. XX w.,
- c) 2 obory, murowane, pocz. XX w.,
- d) Pozostałości parku,

2) Dom Nr 20, drewniany, k. XIX w.

KLUKOWO

1) Zespół kościoła parafialnego, p.w. Św. Józefa,

- a) Kościół murowany 1835 r. nr rej. a – 39 z dnia 05.02.1971 r.,
- b) Dzwonnica drewniana, 1920 r.
- c) Plebania murowana 1932 – 1936 r. (pozostały jedynie pilastry)

2) Pozostałości zespołu dworsko – parkowego:

- a) Gorzelnia, murowana, pocz. XX w.

KUCZYN

1) Zespół kościoła parafialnego, p.w. Zmartwychwstania Pańskiego, nr rej. a – 280:

- a) Kościół, murowany, 1893 r.,
- b) Kostnica, murowana, k. XIX w.,
- c) Plebania, murowana, 1896 r.,
- d) Ogrodzenie z bramą i kapliczkami
- e) Cmentarz przykościelny, nr rej. a – 408 z dnia 30.06.1990 r.

2) Cmentarz rzymskokatolicki, nr rej. 336 z 21.11.1987 r.

3) Kapliczka murowana, XIX w.

STARE KOSTRY

- 1) Krzyż przydrożny, 1891 r.

KOSTRY-PODSEDKOWIĘTA

- 1) Cmentarz z okresu i wojny światowej, nr rej. a – 249 z dnia 25.02.1987 r.
- 2) Kapliczka murowana, pocz. XX w.

LUBOWICZ-BYZIE

- 1) Cmentarz z okresu i wojny światowej, nr rej. a – 247 z 23.02.1987 r.

LUBOWICZ-KĄTY

- 1) Krzyż przydrożny, 1914 r.

MALINOWO

- 1) Krzyż przydrożny, 1891 r.

PIĘTKI-GRĘZKI

- 1) Zagroda nr 14,
- 2) Dom, drewniany, 1924 r.,
- 3) Stodoła, drewniana, pocz. XX w.
- 4) Dom nr 31. drewniany, pocz. XX w,

PIĘTKI-SZELIGI

- 1) Krzyż przydrożny, 1891 r.

PIĘTKI-ŻEBRY

- 1) Kapliczka, murowana L. 20 XX w.

SOBOLEWO

- 1) Kapliczka, murowana, L. 20 XX w.

USZA MAŁA

- 1) Dom Nr 5, drewniany, pocz. XX w.

USZA WIELKA

- 1) Kapliczka, murowana, 1907 r.

WYSZONKI KOŚCIELNE

- 1) Zespół kościoła parafialnego p.w. Narodzenia NMP,

- a) Kościół, murowany, 1904 – 1912 r., nr rej.: a – 553 z 21.12.1998 r.,
  - b) Plebania, drewniana, ok. 1880 r.,
  - c) Ogrodzenie, murowane, pocz. XX w., nr rej a – 533 z dnia 21.12.1998 r.,
- 2) Cmentarz rzymskokatolicki, nr rej. 338 z 21.11.1987 r.
- a) Kaplica cmentarna, murowana, pocz. XX w., nr rej. a – 338 z dnia 21.11.1987 r.

WYSZONKI-WOJCIECHY

- 1) Pozostałości założenia dworsko – ogrodowego:
- a) Aleja dojazdowa (kasztanowa),
  - b) Szpaler lip,

WYSZONKI-WYPYCHY

- 1) Kapliczka, murowana, 1928 r.

ŻEBRY WIELKIE

- 1) Dom nr 11, drewniany, XIX/XX w.,
- 2) Zagroda Nr 12:
- a) Dom, drewniany, ok. 1888 r.,
  - b) Obora i stajnia, drewniane, XIX/XX w.,
  - c) Chlew, drewniany, 1890 r.,
  - d) Stodoła, drewniana, ok. 1890 r.,
  - e) Spichlerz, drewniany, ok. 1890 r.
- 3) Dom nr 27, drewniany, 1885 r.

2.6. Turystyka

W chwili obecnej znaczenie turystyczne gminy jest niewielkie, ale są możliwości do rozwoju turystyki. Atrakcyjne pod względem turystyki pieszej, rowerowej i konnej mogą być szczególnie dolina rzeki Nurzec w południowo – wschodniej części gminy oraz tereny leśne. Aktualnie na terenie gminy nie ma urządzeń turystycznych – brak jest bazy noclegowej (hotelu, zajazdów itp.). Na terenie gminy przyszłość turystyki upatruje się w tworzeniu gospodarstw agroturystycznych. Rozwój turystyki może być czynnikiem aktywizacji gospodarczej gminy i kolejnym (nowym) źródłem dochodu jej mieszkańców. Aktywna turystycznie gmina to również ożywienie innych gałęzi gospodarki: handlu, gastronomii, transportu.

2.7. Kultura

W zakresie kultury zadania statutowe gminy realizuje Gminny Ośrodek Kultury w Klukowie. GOK w Klukowie jest samorządową instytucją kultury, której organizatorem jest gmina Klukowo. Terenem działania Ośrodka jest obszar gminy. Ośrodek wykonuje swoje zadania przy pomocy Gminnej Biblioteki Publicznej w Klukowie wraz z jej filiami w Kuczynie i w Wyszonkach Kościelnych oraz przy pomocy Świećlicy Wiejskiej w Kuczynie.

GOK realizuje zadania własne w zakresie:

- tworzenia, upowszechniania i ochrony kultury,
- wychowania, edukacji, rekreacji i kultury fizycznej,
- zaspokajania potrzeb czytelniczych społeczeństwa.

Książka (czytelnictwo) jest dla tego obszaru tradycyjną i najbardziej upowszechnioną formą kontaktu z kulturą. Istniejąca sieć filii bibliotecznych na terenie gminy pozwala na stwierdzenie, iż możliwość korzystania z istniejących księgozbiorów jest powszechnie dostępna. Zainteresowanie czytelnictwem systematycznie maleje (jest to zjawisko ogólnopolskie). Kontakt z kulturą odbywa się głównie poprzez Internet oraz spływającą wszystkie przekazywane wartości telewizję.

Gminny Ośrodek Kultury w Klukowie umożliwia mieszkańcom nieodpłatne korzystanie z dostępu do Internetu.

2.8. Zagospodarowanie przestrzenne

Gmina Klukowo nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Kompleksowa ocena uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zawarta jest w dokumencie „Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Klukowo”.

Do głównych zadań wynikających ze sporządzenia studium należy określenie polityki przestrzennej w gminie. Polityka przestrzenna gminy dotyczy identyfikacji ważniejszych walorów środowiska przyrodniczego, problemów zagospodarowania przestrzennego oraz potrzeb rozwojowych użytkowników przestrzeni. W oparciu o analizę uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego określono w studium kierunki jej rozwoju przestrzennego.

Opracowanie dotyczące kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest wynikiem analizy uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych rozwoju gminy. Cele i kierunki zagospodarowania przestrzennego sporządzono zgodnie z dokumentami strategicznymi, ukazującymi pozycję gminy w aspekcie lokalnym i ponadlokalnym.

Polityka przestrzenna gminy stanowi jeden z elementów całego procesu rozwoju gospodarczego obszaru. Przedmiotem ustaleń polityki przestrzennej gminy Klukowo jest kształtowanie struktury zagospodarowania przestrzennego w sposób warunkujący realizację strategicznych celów rozwoju gminy.

2.9. Uwarunkowania ochrony środowiska naturalnego

Odpady stałe oraz osady ściekowe są jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla ludzi i środowiska naturalnego. Dotyczy to zwłaszcza wód powierzchniowych, podziemnych oraz gleb.

Z odpadów niebezpiecznych na terenie gminy Klukowo największy problem stanowią materiały budowlane zawierające azbest (eternit). w związku z koniecznością usunięcia materiałów zawierających azbest z dziedziny komunalnej i gospodarczej należy w bliższej i dalszej perspektywie liczyć się ze wzrostem ilości tego typu odpadu. w gminie Klukowo nie występują praktycznie żadne większe źródła emitujące zanieczyszczenia do powietrza. Największym źródłem zanieczyszczeń powietrza są zanieczyszczenia ze środków transportu oraz małe źródła spalania paliw.

Na obszarze gminy brak jest większych pozarolniczych źródeł zagrażających czystości wód powierzchniowych i gruntowych. Gmina Klukowo jest gminą o charakterze wybitnie rolniczym.

Jednym z najpoważniejszych źródeł stwarzającym zagrożenie dla czystości wód w gminie jest hodowla na dużą skalę bydła i trzody chlewnej w stosunkowo dużych oborach i chlewniach, w technologii bezściółkowej. Stwarza to zagrożenie dla wód gruntowych, zważywszy na rolnicze wykorzystywanie gnojowicy na obszarach o małej izolacji utworów geologicznych oraz usuwanie gnojowicy ze zbiorników wprost do ziemi w niewielkiej odległości od zbiorników wodnych oraz ujęć wody.

Ścieki z gospodarstw rolnych gromadzone są głównie w zbiornikach, niejednokrotnie nieszczelnych, z których zanieczyszczenia przedostają się do wód powierzchniowych lub do ziemi. Brak danych dotyczących ilości, a zwłaszcza stanu technicznego przydomowych zbiorników na ścieki nie pozwala oszacować wpływu tego źródła zanieczyszczeń na środowisko.

Zagrożeniem dla wód mogą być również wycieki paliw ze stacji paliw, znajdujących się na obszarze gminy, lub ze środków transportu.

W gminie Klukowo nie ma zagrożenia poważnymi awariami, gdyż nie ma na tym obszarze większych zakładów przemysłowych, ani dróg o przeznaczeniu tranzytowym. Zagrożeniem mogą być ścieki ze zlokalizowanych na terenie gminy ubojni.

2.10. Struktura własności i władania gruntami

Wg stanu na 31.12.2014 r. grunty mienia komunalnego obejmują 990 działek o ogólnej powierzchni 273,77 ha, w tym:

- tereny zabudowy usługowej i mieszkaniowej 19,76 ha
- tereny zieleni 3,25 ha
- cmentarz żydowski 0,35 ha
- wodopoje, wysypiska i grunty użyteczności publicznej 16,31 ha,

- użytki kopalne 2,65 ha
- nieużytki 9,80 ha
- drogi gminne publiczne – 60,8911 ha
- drogi gminne dojazdowe (pozostałe) - 160,7644 ha

2.11. Rozdysponowanie gruntów mienia komunalnego:

- oddane w wieczyste użytkowanie – 5,12 ha
- oddane w trwały zarząd dla szkół - 4,75 ha
- Ośrodki Zdrowia – 0.48 ha
- oddane w dzierżawę – 2,19 ha
- hydrofornie - 1,95 ha
- strażnice OSP – 1,36 ha
- inne tereny zabudowane – 2,55 ha
- tereny zieleni i rekreacji – 3,25 ha
- wysypiska i wylewiska gminne i pozostałe grunty użyteczności publicznej – 30,47 ha
- drogi gminne publiczne – 60,8911 ha
- drogi gminne dojazdowe (pozostałe) - 160,7644 ha

2.12. Wartość majątku mienia komunalnego:

- 1) Grunty mienia komunalnego - 1.562.417 zł,
- 2) Budynek biurowy i mieszkalne wraz z towarzyszącą infrastrukturą - 1.539.714 zł,
- 3) Ośrodki Zdrowia – 216.507 zł,
- 4) Sprzęt komputerowy i pozostały – 134.978,91 zł,
- 5) Hydrofornie wraz z siecią wodociagową i przyłączami - 2.882.567 zł,
- 6) Mosty i nawierzchnie dróg gminnych – 9.382.803zł,
- 7) Samochody OSP – 939.498 zł,
- 8) Oczyszczalnie ścieków - 802.037 zł,
- 9) Sprzęt gospodarczy (motopompa, pług) – 13.676 zł,

- 10) Agregaty prądotwórcze w hydroforniach (Gródek, Wyszonki Kościelne, Piętki-Gręzki) – 147.376 zł,
- 11) Boisko sportowe ORLIK 2012 – 1.024.486 zł,
- 12) Autobus – 327.575 zł,
- 13) Place zabaw - 349.098 zł,
- 14) Majątek Zespołu Szkół w Klukowie - 2.819.364,00 zł,
- 15) Majątek Szkoły Podstawowej w Wyszonkach Kościelnych - 780.657 zł,
- 16) Majątek Szkoły Podstawowej w Kuczynie - 749.495 zł,
- 17) Majątek Szkoły Podstawowej w Łuniewie Małym - 476.758,00 zł,

2.13. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna jest tym elementem w układzie gminy, który spaja wszystkie inne jego składniki w całość. w jej skład wchodzi zarówno wszelkiego rodzaju sieci uzbrojenia terenu, jak również stan układu komunikacyjnego.

2.13.1. Infrastruktura drogowa i charakterystyka układu komunikacyjnego

Przez teren gminy nie przebiegają znaczące trasy. Sieć dróg składa się z dróg powiatowych, łączących ze sobą sąsiednie gminy oraz z dróg gminnych. Na terenie gminy Klukowo nie ma dróg wojewódzkich ani krajowych.

Drogi powiatowe – 9 odcinków dróg (w tym 7 o nawierzchni bitumicznej, 1 o nawierzchni bitumicznej i żwirowej oraz 1 o nawierzchni bitumicznej, żwirowej i grun-
towej). Szczegółowe zestawienie dróg powiatowych zawarte jest w **Tabeli nr 5**.

Tabela nr 5**Zestawienie dróg powiatowych na terenie gminy Klukowo**

Przebieg drogi powiatowej	Nr drogi	Ogółem na terenie gminy Klukowo (km)
Droga nr 66 – Plewki – Dąbrowa-Moczydły – Klukowo – Kuczyn – Ciechanowiec – do drogi wojewódzkiej nr 690	2077B	15,595
Czyżew – granica województwa – (Godlewo-Baćki) – granica województwa – Klukowo	2083B	3,930
Klukowo – Łuniewo – Usza Mała – Ciechanowiec – do granicy miasta	2085B	8,550
Wojny-Szuby – Warele-Filipowicze – Wyszonki Kościelne	2086B	3,675
Od dr. Nr 2070B – Gródek – Wyszonki-Wypychy – Wyszonki Kościelne – Mień	2090B	9,460
Klukowo – Piętki-Basie	2088B	3,800
Wyszonki Kościelne – Wyszonki-Błonie	2089B	1,990
Klukowo – Wyszonki-Wypychy	2087B	7,215
Brzóska Brzezińskie – Średnica-Pawłowieta – Dąbrówka Kościelna – dr. krajowa nr 66 – Wojny-Szuby – Piętki-Basie – Lubowicz Wielki – Gródek – droga nr 2077B	2070B	7,615
Ogółem		61,830

Drogi gminne – łączą pozostałe miejscowości na terenie gminy i gmin przyległych. Szczegółowe zestawienie dróg gminnych zawarte jest w **Tabeli nr 6**.

Tabela nr 6**Zestawienie dróg gminnych na terenie gminy Klukowo**

Nr drogi	Lokalizacja drogi	Długość drogi (km)
108061B	Łuniewo Małe – granica z gminą Boguty-Pianki	2,914
108062B	Kuczyn – Malinowo	2,203
108063B	Kuczyn – Żebry Wielkie – granica z gminą Ciechanowiec	3,245
108064B	Łuniewo Wielkie – Kapłań	3,300
108065B	od drogi powiatowej Klukowo – Wyszonki Kościelne – Szepietowo (gmina Szepietowo) – Lubowicz-Kąty – Lubowicz-Byzie – Stare Kostry	4,465
108066B	Wyszonki Kościelne – Wyszonki-Klukówek	0,868
108067B	Wyszonki Kościelne – Stare Zalesie – Wyszonki-Wypychy – granica z gminą Rudka	5,530
108068B	Wyszonki Kościelne – Wyszonki-Nagórki	1,575
108069B	Kuczyn – Gródek	1,200
108070B	Piętki-Basie – Kostry-Śmiejki do drogi powiatowej Klukowo – Wyszonki Kościelne – Szepietowo	2,106
108071B	Żabiniec – Sobolewo	1,470
108072B	od drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec przez wieś Trojanowo do drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec	1,674
108073B	od drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec do wsi Trojanówek przez wieś i do drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec	1,315
108074B	od drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec do Dzikowin	0,677
108075B	od drogi powiatowej Klukowo – Łuniewo do drogi powiatowej Klukowo – Kapłań	0,630
108076B	Lubowicz-Kąty – Trojanówek	1,425
108077B	od drogi powiatowej Klukowo – Wojny-Szuby przez wieś Piętki-Gręzki do drogi powiatowej Klukowo – Lubowicz Wielki	1,241

108078B	od drogi powiatowej Klukowo- Lubowicz Wielki przez wieś Piętki-Szeligi do drogi powiatowej Klukowo – Lubowicz Wielki	0,488
108079B	od drogi powiatowej Klukowo – Wyszonki Kościelne – Szepietowo do wsi Wyszonki-Włosty	0,225
108080B	od drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec do wsi Klukowo – Kolonia	0,225
108081B	od drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec do wsi Klukowo – Kolonia – do drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec	1,440
108082B	od drogi powiatowej Szepietowo – Ciechanowiec do drogi powiatowej Klukowo – Czyżew	2,782
108083B	od drogi powiatowej Klukowo – Łuniewo – Ciechanowiec do wsi Klukowo – Kolonia	0,825
108084B	od drogi powiatowej Wyszonki Kościelne – Mień przez wieś Wyszonki-Błonie do drogi gminnej łączącej Wyszonki Kościelne z miejscowością Wyszonki-Nagórki	4,203
108085B	od drogi powiatowej Ciechanowiec – Kuczyn – Lubowicz Wielki do wsi Piętki-Basie przez wieś Lubowicz Wielki (koło kolonistów) do Trojanówka	3,300
108086B	granica z gminą Ciechanowiec – Kostry – Podsędkowięta – Lubowicz Wielki – Janki – Wiktorzyn – Usza Wielka – granica z gminą Czyżew	12,756
108087B	Kostry-Podsędkowięta – Stare Kostry – Stare Warele	4,530
108088B	od drogi powiatowej Klukowo – Łuniewo Małe – Ciechanowiec przez wieś Usza Mała i do drogi powiatowej Klukowo – Łuniewo Małe – Ciechanowiec	0,611
108089B	od drogi powiatowej Klukowo – Łuniewo Małe – Ciechanowiec przez wieś Usza Wielka i do drogi powiatowej Klukowo – Łuniewo Małe – Ciechanowiec	0,675
108090B	do drogi powiatowej Ciechanowiec – Szepietowo do wsi Janki	0,525
108091B	droga od drogi powiatowej Nr 2070B – do wsi Kostry-Śmiejski	0,922
108092B	droga od drogi powiatowej Nr 2090B – Wyszonki-Klukówek – Kaliski – do granicy gminy Klukowo z gminą Szepietowo	3,600
Brak numeru	Droga z miejscowości Wyszonki-Błonie do granicy z gminą Rudka zlokalizowana na działce nr 259, wraz z mostem na rzece Nurzec	0,259
Ogółem		73,204

Sieć dróg jest stosunkowo równomiernie rozwinięta. Układ sieci jest promienisty z rozwiniętymi połączeniami północ – południe po stronie wschodniej gminy. Na terenie gminy brak jest odcinków przeznaczonych dla ruchu tranzytowego.

Stan nawierzchni części dróg wymaga modernizacji. Część dróg nie jest dostosowana do obecnego natężenia ruchu i nowoczesnych standardów. Długość dróg gminnych wg. rodzaju nawierzchni przedstawia **Tabela nr 7**.

Tabela nr 7

Sieć dróg gminnych na terenie gminy Klukowo

Rodzaj nawierzchni	Łączna długość (km)
Drogi gminne o nawierzchni bitumicznej	25,735
Drogi gminne o nawierzchni brukowcowej	2,239
Drogi gminne o nawierzchni żwirowej	25,356
Drogi gminne o nawierzchni gruntowej	19,874
RAZEM	73,204

Źródło: Dane Urzędu Gminy Klukowo

2.13.2. Infrastruktura zaopatrzenia w wodę

Ujęcia wody

Na terenie gminy Klukowo są czynne 3 ujęcia wody zapewniające dostawę wody pitnej dla mieszkańców za pośrednictwem gminnej sieci wodociągowej: w Piętkach-Gręzkach, w Wyszonkach Kościelnych i w Gródku. Ujęcie wody w Gródku wymaga przeprowadzenia kompleksowej modernizacji, natomiast ujęcie wody w Wyszonkach Kościelnych zostało częściowo zmodernizowane w 2015 roku. Ujęcie wody w Piętkach-Gręzkach aktualnie wymaga niewielkich nakładów na częściową modernizację. Wszystkie ujęcia wyposażone są w agregaty prądotwórcze, zapewniające ciągłość dostaw wody w przypadku braku zasilania z sieci elektroenergetycznej.

Sieć wodociągowa

Sieć zaopatrzenia mieszkańców gminy Klukowo w wodę jest oceniana jako dość dobra. Ogólna długość sieci wodociągowej w gminie wynosi 93,5 km, natomiast łączna liczba przyłączy wodociągowych do budynków mieszkalnych wynosi 1077 szt. (wg. stanu na dzień 31.12.2015 r.). Z sieci wodociągowej korzysta ok. 98% mieszkańców gminy.

Na terenie gminy Klukowo istnieją następujące wodociągi grupowe:

Wodociąg „PIĘTKI GRĘZKI” – obejmujący wsie: Piętki-Gręzki, Piętki-Szeligi, Piętki-Basie, Piętki-Żebry, z ujęciem i stacją wodociągową we wsi Piętki-Gręzki.

Wodociąg „KLUKOWO” - obejmujący wsie: Klukowo, Klukowo-Kolonia, Sobolewo, Żabiniec, Trojanowo, Trojanówek, Kaplań, Lubowicz-Kąty, Dzikowiny. Ujęcie wody i stacja wodociągowa znajdująca się w Klukowie są nieczynne, natomiast woda dostarczana jest rurociągiem tranzytowym z wodociągu „PIĘTKI GRĘZKI”.

Wodociąg „GRÓDEK” - obejmujący wsie: Gródek, Kuczyn, Malinowo, Żebry Wielkie, z ujęciem i stacją wodociągową we wsi Gródek.

Wodociąg „WYSZONKI KOŚCIELNE” - obejmujący wsie: Wyszonki Kościelne, Stare Warele, Wyszonki-Wojciechy, Stare Zalesie, Wyszonki-Błonie, Wyszonki-Klukówek, Wyszonki-Nagórki, Wyszonki-Wypychy, Wyszonki-Włosty, Kostry-Śmiejki, Stare Kostry, Lubowicz-Byzie, Kostry-Podsędkowięta, Lubowicz Wielki, Kaliski, Janki, Wiktorzyn. Ujęcie wody i stacja wodociągowa zlokalizowane są w Wyszonkach Kościelnych.

Wodociąg „ZAWISTY-DWORAKI” z sąsiedniej gminy Boguty-Pianki zaopatruje w wodę wsie: Łuniewo Wielkie, Łuniewo Małe, Usza Mała i Usza Wielka.

Obecnie istnieje pilna potrzeba połączenia wszystkich sieci wodociągowych należących do gminy rurociągami tranzytowymi. Działanie to ma na celu zapewnienie ciągłości dostaw wody na terenie całej gminy, w przypadku awarii którejkolwiek ze stacji uzdatniania wody.

2.13.3. Infrastruktura kanalizacyjna

Ponad 50% gospodarstw indywidualnych i wszystkie obiekty użyteczności publicznej posiada oczyszczalnie przydomowe. Na terenie gminy Klukowo funkcjonuje 445 przydomowych oczyszczalni ścieków, z których znaczna część wymaga przeprowadzenia gruntownej modernizacji. Oczyszczalnie przy budynkach użyteczności publicznej są w dobrym stanie technicznym. Ponadto w gminie Klukowo są 2 wiejskie oczyszczalnie ścieków: w Trojanowie – o przepustowości 50 m³/d i w Trojanówku – o przepustowości 25 m³/d. Aktualnie na terenie gminy Klukowo jest 2,4 km kanalizacji, doprowadzającej ścieki do oczyszczalni w Trojanowie i Trojanówku. Brak jest danych na temat dokładnej ilości ścieków odprowadzanych do oczyszczalni przydomowych oraz wytwarzanych w nich osadów ściekowych.

2.13.4. Gospodarka odpadami

Na terenie gminy Klukowo nie ma funkcjonującego składowiska odpadów komunalnych stałych. Stare składowisko w miejscowości Żabiniec, na działce nr 76/10, zlokalizowane w odległości około 0,5 km od Klukowa zostało zamknięte i zrekultywowane w 2010 roku, dzięki dofinansowaniu pozyskanemu z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Odpady komunalne powstające na terenie gminy dostarczane są w sposób zorganizowany do Zakładu Zagospodarowania Odpadów w Czerwonym Borze. Systemem tym objęte są wszystkie nieruchomości, na których zamieszkują mieszkańcy. Samorząd gminy Klukowo corocznie or-

ganizuje odbiór od mieszkańców odpadów niebezpiecznych zawierających azbest (eternit).

2.13.5. Infrastruktura zaopatrzenia w ciepło

Infrastruktura zaopatrzenia w ciepło na terenie gminy funkcjonuje w oparciu o indywidualne kotłownie zarówno przy budownictwie indywidualnym jak i przy budownictwie publicznym. Są to kotłownie opalane najczęściej węglem, drewnem i olejem opałowym. Wśród tych ostatnich dominują kotłownie przy budynkach użyteczności publicznej. Gospodarstwa domowe posiadają kotłownie opalane węglem kamiennym i drewnem, a tylko nieliczne olejem opałowym.

2.13.6. Infrastruktura zaopatrzenia w energię elektryczną

Na sieć elektroenergetyczną składają się:

- linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia 400 kV Siedlce – Białystok
- linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia 110 kV na odcinku Wysokie Mazowieckie – Ciechanowiec
- linie elektroenergetyczne średniego napięcia 15 kV
- linie elektroenergetyczne niskiego napięcia 0,4 kV
- stacje transformatorowe SN/NN 15 kV/0,4 kV

Gmina jest zasilana w energię elektryczną z Głównego Punktu Zasilania GPZ 110/15 kV w Wysokim Mazowieckiem, stacji 110/15 kV w Ciechanowcu.

2.13.7. Gazownictwo

Gmina nie jest zgazyfikowana. Mieszkańcy gminy korzystają z gazu propan-butan do celów socjalnych i grzewczych. Gaz dowożony jest w butlach i zbiornikach napełnianych gazem płynnym.

2.13.8. Energetyka wiatrowa

Obecnie na terenie gminy nie znajdują się żadne elektrownie wiatrowe, ale istnieją warunki terenowe do ich lokalizacji.

2.14. Gospodarka gminy Klukowo

Główną sferą gospodarki na terenie gminy jest rolnictwo nastawione na produkcję mleka. Jest to główna dziedzina aktywności gospodarczej mieszkańców, jak i źródło ich utrzymania. Według danych z Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku na terenie gminy funkcjonowało 851 gospodarstw rolnych.

Z pozostałych obszarów aktywności gospodarczej wymienić należy: handel, usługi w zakresie budownictwa, mechaniki pojazdowej, piekarnie, ubój zwierząt, transport. Wśród innowacyjnych obszarów działalności gospodarczej wymienić należy też dwie elektrownie wodne na rzece Nurzec.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r. w krajowym rejestrze urzędowym podmiotów gospodarki narodowej REGON zarejestrowanych było 211 podmiotów działających na terenie gminy Klukowo. Większość jednostek prowadzących działalność (203) zatrudniało do 9 osób. Osiem pozostałych posiadało w swoich zasobach kadrowych od 10 do 49 pracowników. Sektor prywatny reprezentowało 197 podmiotów. W jego ramach przeważały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, których było w sumie 167. Na terenie gminy działały tylko trzy spółki prawa handlowego oraz 6 spółek cywilnych. Biorąc pod uwagę podmioty prywatne najliczniej reprezentowane były firmy działające w dziedzinach handlu hurtowego i detalicznego i naprawy pojazdów samochodowych. z ogólnej liczby 46 firm z tej sekcji 74% prowadziło handel detaliczny z wyłączeniem sprzedaży pojazdów samochodowych. w dalszej kolejności należy wymienić przedsiębiorstwa działające w sektorze budownictwa (37 podmiotów) oraz sektorze obejmującym rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (35 podmiotów).

2.15. Ludność gminy Klukowo

Podstawowymi czynnikami wpływającymi na rozwój demograficzny są: tendencje w ruchu naturalnym i migracyjnym, struktura wieku i płci oraz tempo i charakter rozwoju społeczno-gospodarczego.

Na podstawie przeprowadzonych analiz ustalono, iż większość z wymienionych wyżej czynników w gminie Klukowo kształtuje się niekorzystnie.

Według stanu na koniec roku 2007 gmina liczyła 4 964 mieszkańców, natomiast 31 grudnia 2015 r. – 4 633 mieszkańców. Gęstość zaludnienia w gminie Klukowo wynosiła na koniec grudnia 2015 r. 37 osób/km² (podobnie jak w gminach Sokoły i Nowe Piekuty) i była wyższa niż gęstość zaludnienia na terenach wiejskich pozostałych gmin powiatu wysokomazowieckiego.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat zauważalna jest zmniejszająca się liczba mieszkańców oraz starzenie się ludności gminy. Oprócz ujemnego przyrostu naturalnego zauważalna jest również migracja ludzi młodych i wykształconych ze wsi do miast, co znacznie zmniejsza szanse rozwoju gminy. Na podstawie prognoz demograficznych z 2014 r. dla powiatu wysokomazowieckiego można szacować, że ludność gminy Klukowo spadnie w 2020 roku do 4 293 osób. **Tabele nr 8 – 11** prezentują najważniejsze elementy demograficzne gminy Klukowo.

Tabela nr 8

Ludność wg stałego miejsca zameldowania

	31.12.2012 r.	31.12.2013 r.	31.12.2014 r.	31.12.2015 r.
Ogółem	4 714	4 693	4 679	4 633
Mężczyźni	2 425	2 419	2 405	2 383
Kobiety	2 289	2 274	2 274	2 250

Źródło: Dane Urzędu Gminy Klukowo

Tabela nr 9

Przyrost naturalny na terenie gminy Klukowo w okresie 2014 – 2015

	Urodzenia żywe		Zgony		Przyrost naturalny	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Ogółem	55	52	50	68	5	-16
Mężczyźni	33	27	32	33	1	-6
Kobiety	22	25	18	35	4	-10

Źródło: Dane Urzędu Gminy Klukowo

Tabela nr 10

Ludność wg. kategorii wieku: przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny – stan na 31 grudnia danego roku

Kategoria	Ogółem		Wiek przedprodukcyjny		Wiek produkcyjny		Wiek poprodukcyjny	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Ogółem	4557	4536	871	840	2666	2667	1020	1029
Mężczyźni	2365	2349	475	457	1498	1496	392	396
Kobiety	2192	2187	396	383	1168	1171	628	633

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl>

Tabela nr 11

Liczba zawartych małżeństw w latach 2013 – 2015

2013	2014	2015
26	20	32

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl> oraz dane Urzędu Gminy Klukowo

W Tabelach nr 12-14 przedstawiono wielkość migracji wewnętrznej (zameldowania, wymeldowania) oraz dynamikę zmian w zakresie przemieszczeń ludności na terenie gminy.

Tabela nr 12

Migracje wewnętrzne w gminie Klukowo

Kategoria	Zameldowania		Wymeldowania		Saldo	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Ogółem	33	32	38	53	-5	-21
Mężczyźni	14	7	14	25	0	-18
Kobiety	19	25	24	28	-5	-3

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl>

Tabela nr 13

Napływ ludności do gminy Klukowo (zameldowania)

Rodzaj migracji	2013	2014
Zameldowania ogółem	34	32
Zameldowania z miast	6	10
Zameldowania ze wsi	27	22
Zameldowania z zagranicy	1	0

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl>

Tabela nr 14

Odpływ ludności z gminy Klukowo (wymeldowania)

Kategoria	2013	2014
Wymeldowania ogółem	38	53
Wymeldowania do miast	24	38
Wymeldowania na wieś	14	15
Wymeldowania za granicę	0	0

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl>

2.16. Rynek pracy i bezrobocie

Głównym miejscem pracy mieszkańców gminy Klukowo są gospodarstwa rolne. W rolnictwie znalazło zatrudnienie około 60% ludności zawodowo czynnej. Jednak mała opłacalność produkcji rolnej sprawia, iż nie jest to jedyne źródło utrzymania ludności posiadającej gospodarstwa rolne. Oprócz rolnictwa mieszkańcy gminy znajdują zatrudnienie w pozarolniczych działach gospodarki.

Spośród osób nie pracujących w rolnictwie część mieszkańców pozostaje bez stałego zatrudnienia. **Tabela nr 15** prezentuje dane dotyczące bezrobocia na terenie gminy Klukowo.

Tabela nr 15

Bezrobotni zarejestrowani wg. płci

Kategoria	2013	2014
Bezrobotni ogółem	165	134
Mężczyźni	95	80
Kobiety	70	54

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl>

2.17. Bezpieczeństwo publiczne

2.17.1. Ochotnicza Straż Pożarna

Na terenie gminy Klukowo działa 10 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej – 8 jednostek typu „S” i 2 jednostki typu „M”.

Jednostki typu „S”: Klukowo, Kuczyn, Wyszonki Kościelne, Lubowicz Wielki, Trojanowo, Sobolewo, Kostry-Śmiejki, Piętki-Gręzki.

Jednostki typu „M”: Kostry-Podsędkowięta i Łuniewo Wielkie.

Dwie jednostki z terenu gminy Klukowo, tj. Klukowo i Kuczyn włączone są do Krajowego Systemu Ratownictwa Gaśniczego. Jednostki OSP KSRG Klukowo, OSP KSRG Kuczyn oraz OSP Wyszonki Kościelne stanowią trzon systemu ochrony przeciwpożarowej na terenie gminy Klukowo i wraz ze wsparciem Państwowej Straży Pożarnej w Wysokie Mazowieckiem zapewniają pełne zabezpieczenie dla całego terenu gminy Klukowo. Obecnie priorytetową inwestycję w dziedzinie ochrony przeciwpożarowej stanowi planowana budowa budynku garażowego dla OSP Wyszonki Kościelne.

2.17.2.Policja

Na terenie gminy sprawami bezpieczeństwa publicznego zajmuje się Komenda Powiatowa Policji w Wysokiem Mazowieckiem, poprzez Posterunek Policji w Ciechanowcu.

2.17.3.Pomoc społeczna

Zasadniczym powodem korzystania przez mieszkańców z pomocy społecznej jest bezrobocie, długotrwała choroba i niepełnosprawność z niej wynikająca. Bardzo rzadkim powodem udzielania pomocy jest sieroctwo, bezdomność, trudność w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego, następstwa klęski żywiołowej, ekologicznej. Wśród przyczyn udzielania pomocy jest też niepełnosprawność.

Statutową działalność w zakresie pomocy społecznej prowadzi Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Klukowie, który swoje zadania realizuje m.in. poprzez:

- zadania określone w ustawie o pomocy społecznej,
- zadania określone ustawą o świadczeniach rodzinnych,
- zadania określone ustawą o dodatkach mieszkaniowych.

Strukturę organizacyjną ośrodka tworzy Kierownik i podlegli mu pracownicy. Kierownik zarządza ośrodkiem w ramach uprawnień wynikających z ustawy o pomocy społecznej. Kierownik jest pracodawcą dla pracowników Ośrodka w rozumieniu przepisów prawa pracy. Do zadań i uprawnień Kierownika GOPS należy w szczególności:

- organizowanie pracy Ośrodka,
- sporządzanie planu potrzeb finansowych Ośrodka,
- podejmowanie czynności prawnych w zakresie zarządu Ośrodka,
- reprezentowanie Ośrodka na zewnątrz,
- określenie zakresu obowiązków podległym pracownikom.

Ośrodek prowadzi gospodarkę finansową na podstawie corocznie ustalanego planu finansowego, obejmującego przychody i wydatki zgodnie z uchwałą budżetową gminy, z zachowaniem przepisów ustawy o finansach publicznych. Obsługę finansowo-księgową oraz administracyjną GOPS prowadzi Urząd Gminy Klukowo.

3. IDENTYFIKACJA PROBLEMÓW WYNIKAJĄCYCH Z ANALIZY AKTUALNEJ SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ GMINY KLUKOWO

Głównym nurtem aktywności gospodarczej gminy jest rolnictwo.

Niska przedsiębiorczość mieszkańców oraz bezrobocie, to najpoważniejsze problemy, jakie muszą rozwiązać władze samorządu lokalnego.

Niedostateczna ilość, jak też słabość istniejących przedsiębiorstw powoduje, że liczba bezrobotnych i osób mogących stracić pracę utrzymuje się na dosyć wysokim poziomie. Ponadto teren gminy to obszary wiejskie z dużym bezrobociem ukrytym.

Biorąc pod uwagę problemy zidentyfikowane w okresie tworzenia i obowiązywania poprzedniego Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo i uwzględniając informacje zawarte w ankietach wypełnianych w lutym 2016 r. przez mieszkańców gminy, oprócz wysokiego bezrobocia i małej aktywności gospodarczej (poza rolnictwem), do najważniejszych dla gminy Klukowo należy zaliczyć następujące problemy:

- powolny rozwój społeczno-gospodarczy,
- brak miejsc pracy poza rolnictwem,
- słabo rozwinięta infrastruktura kanalizacyjna, brak zbiorczej oczyszczalni ścieków,
- niska świadomość ekologiczna części mieszkańców,
- zły stan części dróg powiatowych i gminnych,
- bardzo mała konkurencyjność regionu w działalności pozarolniczej,
- niedostateczne nasycenie obszaru infrastrukturą ochrony środowiska,
- wzrost grupy ludności w wieku poprodukcyjnym, z konsekwencjami w sferze ekonomicznej i infrastruktury społecznej,
- odpływ młodej wykwalifikowanej kadry do ośrodków poza terenem gminy,
- brak bezpośredniego przełożenia wysokiego wskaźnika wzrostu PKB w kraju na dochody ludności gminy,
- niedobór środków na finansowanie inwestycji strukturalnych, skutkujących zwiększeniem skłonności inwestorów do zaangażowania kapitału na terenie gminy,
- brak miejscowego, rodzimego dużego kapitału mogącego zainicjować przedsięwzięcia prorozwojowe na terenie gminy,
- zagrożenie walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy związane z nieuporządkowaniem gospodarki ściekowej,
- brak środków na renowację i odtworzenie cennych zabytków kultury,
- niedobór środków na finansowanie podstawowej infrastruktury technicznej (kanalizacja, infrastruktura drogowa, mosty, infrastruktura sportowa i edukacyjna),

- niska atrakcyjność turystyczna gminy, słabo rozwinięta baza turystyczno-wypoczynkowa, noclegowa i gastronomiczna,
- niska atrakcyjność inwestycyjna gminy, brak uzbrojonych terenów przeznaczonych pod inwestycje,
- niewystarczająca promocja gminy,
- niewielkie upowszechnienie odnawialnych źródeł energii,
- niewystarczająca oferta spędzania wolnego czasu (kulturalna, sportowa itp.),
- niewystarczające wsparcie osób bezrobotnych mające na celu powrót na rynek pracy,
- niedobór lub słaby stan terenów rekreacyjnych,
- niewystarczająca ilość połączeń komunikacyjnych,
- niewystarczająca dostępność do lekarza w Ośrodku Zdrowia w Wyszonkach Kościelnych,
- brak przedszkoli całodziennych i żłobków,
- brak ścieżek rowerowych,
- brak świetlic dla młodzieży w niektórych miejscowościach.

4. ZADANIA POPRAWIAJĄCE SYTUACJĘ W GMINIE KLUKOWO

Zakłada się, że rolnictwo pozostanie dominującą dziedziną gospodarki. Konieczne jest jednak położenie nacisku na rozwój różnych form działalności, mogących uzupełnić działalność podstawową przede wszystkim o:

- przetwórstwo rolno – spożywcze,
- usługi ogólne o wysokim standardzie.

Rozwój działalności gospodarczej nie może wpływać jednak na degradację środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz zniekształcenia krajobrazu. Uwagi wymagają szczególnie obszary, które zachowały tradycyjny krajobraz kulturowy lub przyrodniczy i/lub objęte są ochroną. Elementy te mogą być podstawą do rozwoju form pozarolniczej działalności np.: turystyki wiejskiej – w tym agroturystyki i turystyki weekendowej.

Zadania wskazane do realizacji w latach 2016 – 2020 wynikają z hierarchii celów uznanych za priorytetowe przez Radę Gminy Klukowo i Wójta Gminy, jak również z potrzeb zgłaszanych przez mieszkańców gminy.

Analizując zestaw zadań inwestycyjnych uwzględnionych w Wieloletniej Prognozie Finansowej Gminy Klukowo oraz w budżecie gminy na 2016 rok możemy zauważyć dość wysoką zgodność propozycji władz gminy i oczekiwań mieszkańców. Zgodność ta jest zauważalna zarówno w zakresie konkretnych zadań inwestycyjnych, jak i kierunków rozwoju gminy Klukowo.

4.1 Zadania w zakresie infrastruktury komunalnej

- modernizacja, przebudowa i rozbudowa dróg gminnych i powiatowych (głównie poprawa jakości nawierzchni oraz wykonanie chodników),
- poprawa jakości dróg dojazdowych do pól,
- termomodernizacja budynków,
- modernizacja oświetlenia ulicznego, w szczególności wymiana opraw na nowoczesne, energooszczędne oprawy LED oraz budowa systemu inteligentnego sterowania oświetleniem,
- inwestycje w odnawialne źródła energii,
- remonty i przebudowa mostów drewnianych,
- budowa oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej,
- modernizacja infrastruktury wodociągowej, w tym połączenie poszczególnych wodociągów liniami tranzytowymi,
- budowa i remonty chodników,
- alternatywna budowa przydomowych oczyszczalni ścieków,
- usuwanie i unieszkodliwianie wyrobów zawierających azbest.

4.2 Zadania w zakresie infrastruktury społecznej

- budowa pełnowymiarowej sali gimnastycznej przy Zespole Szkół w Klukowie,
- inwestycje w odnawialne źródła energii wykorzystujące geotermię i energię słoneczną (kolektory słoneczne i fotowoltaika) oraz termomodernizacja budynków użyteczności publicznej,
- budowa siłowni zewnętrznych,
- umożliwienie mieszkańcom korzystania z szerokopasmowych łączy do Internetu,
- powołanie do życia placówek działających w sferze kultury (np. świetlice wiejskie, publiczne punkty dostępu do Internetu, itp.),
- zwiększenie liczby stanowisk komputerowych w pracowniach szkolnych,
- budowa wielofunkcyjnych boisk sportowych.

4.3 Zadania w zakresie przedsiębiorczości

- stworzenie atrakcyjnych warunków do lokalizacji nowych podmiotów gospodarczych z następujących rodzajów działalności:
  - usługi o wysokiej jakości,
  - przetwórstwo owocowo-warzywne,
  - przemysł rolno-spożywczy (i inny – mały lub średni),
  - handel wykorzystujący miejscową produkcję,
  - turystyka wiejska w tym agroturystyka,
  - usługi w zakresie rekreacji
- wykorzystanie walorów przyrodniczych gminy do stworzenia bazy rekreacyjno-turystycznej,
- zwiększanie świadomości ekologicznej mieszkańców,
- aktywna promocja gminy.

4.4 Zadania w zakresie dziedzictwa kulturowego

- renowacja i odtworzenie cennych zabytków kultury, typowych dla terenu gminy,
- wykreowanie nowych programów (elementów) nawiązujących do tradycji ludowej, historii, gastronomii, jako produktów turystycznych promujących i przyciągających turystów,
- renowacja obiektów cmentarnictwa i grobownictwa wojennego.

4.5 Zadania w zakresie sposobu użytkowania terenu

Ze względu na położenie gminy na obszarze Zielonych Płuc Polski należy zastanowić się nad zmianą funkcji wybranych terenów z rolnej na budowlaną (inwestycyjną) jak również (ze względu na możliwości osiedlania się w gminie mieszkańców

miast) na wyznaczeniu terenów pod budownictwo mieszkaniowe całoroczne i letniskowe.

4.6 Zadania w zakresie problemów społecznych

- zapewnienie atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego, poprzez dostęp do infrastruktury sportowej, rekreacyjnej i kulturalnej, jak też poprzez organizację imprez kulturalno-oświatowo-rekreacyjnych,
- poprawa poczucia bezpieczeństwa,
- zapobieganie podziałom wśród społeczności lokalnych,
- organizacja i rozbudowa pozaszkolnych form życia sportowego i kulturalnego dla młodzieży i dorosłych.

4.7 Sugestie mieszkańców gminy dotyczące ewentualnych zadań do realizacji w latach 2016 – 2020.

W czasie opracowywania niniejszego Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo ankietowani mieszkańcy gminy wskazali następujące zadania, ich zdaniem najpilniejsze do realizacji:

1) w dziedzinie drogownictwa:

- przebudowa dróg powiatowych (Klukowo – Kaplań, Wyszonki-Wypychy - Kuczyn, Klukowo – Wyszonki-Wypychy),
- przebudowa dróg gminnych (Kostry-Podsędkowięta, Wyszonki-Nagórki, Trojanówek),
- odkrzaczanie i oczyszczanie rowów przydrożnych,
- chodnik i ścieżka rowerowa w Kuczynie,
- ścieżki rowerowe,
- poprawienie stanu dróg dojazdowych do pól,
- poprawa bezpieczeństwa na drogach powiatowych (lustra, rondo w Wyszonkach-Wypychach),

2) w dziedzinie ochrony środowiska:

- inwestycje w odnawialne źródła energii (fotowoltaika, kolektory słoneczne, energetyka wiatrowa),
- zapobieganie zanieczyszczaniu lasów i rowów przydrożnych,
- edukacja ekologiczna mieszkańców,
- regulacja rzeki Nurzec i poprawa stanu jej czystości,
- oczyszczenie stawu, rowu i przepustu w Klukowie,
- likwidacja dzikich wysypisk śmieci,
- zapobieganie spływowi ścieków domowych i gnojowicy do Nurca,
- gazyfikacja,

- likwidacja przydomowych oczyszczalni ścieków,
  - poprawa funkcjonowania przydomowych oczyszczalni ścieków (prywatnych) oraz zorganizowanie nadzoru nad nimi i konserwacji(?),
  - zorganizowanie gminnego wysypiska śmieci(?),
  - dofinansowanie wymiany pokryć dachowych na budynkach krytych eternitem(?),
- 3) w dziedzinie gospodarki wodno-ściekowej:
- budowa oczyszczalni ścieków (w Klukowie i w Kuczynie) oraz skanalizowanie gminy,
  - modernizacja Stacji Uzdatniania Wody w Gródku,
  - połączenie wodociągów sieciami tranzytowymi,
  - budowa stopnia wodnego (zapory) na Nurcu,
  - poprawa jakości wody z wodociągów,
  - poprawa urządzeń melioracyjnych,
- 4) w dziedzinie ochrony zdrowia:
- gabinety medyczne w szkołach,
  - lekarz na pełnym etacie w Wyszonkach Kościelnych,
  - punkt poboru krwi do badań,
  - poprawa stanu Ośrodków Zdrowia,
- 5) w dziedzinie oświaty i kultury:
- budowa sali gimnastycznej,
  - odstąpienie od łączenia klas w szkołach,
  - ośmiogodzinne przedszkola,
  - zwiększenie dostępności świetlicy i biblioteki w Kuczynie,
  - zajęcia wyrównawcze w szkołach,
  - organizowanie imprez na terenie gminy (także poza Klukowem),
  - kursy doszkalające dla mieszkańców,
  - utrzymanie filii bibliotecznej w Wyszonkach Kościelnych,
  - rozszerzenie oferty kulturalnej dla mieszkańców,
  - pomoc dla młodych talentów,
  - doposażenie i remonty szkół,
  - budowa świetlic,
- 6) w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony przeciwpożarowej:
- przywrócenie posterunku Policji w Klukowie,

- budowa remizy OSP w Wyszonkach Kościelnych,
- zakup samochodu gaśniczego dla OSP Klukowo,
- dofinansowanie jednostek OSP,

7) w dziedzinie turystyki i agroturystyki:

- wsparcie w tworzeniu gospodarstw agroturystycznych,
- poprawa stanu obiektów zabytkowych i ich oznakowanie.

5. ZADANIA I PROJEKTY PRZYJĘTE DO REALIZACJI W RAMACH PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO

Zadania inwestycyjne przyjęte przez gminę Klukowo do realizacji w latach 2016 – 2020 wykazują daleko idącą zgodność i komplementarność z wynikami ankiet przeprowadzonych wśród mieszkańców gminy oraz wśród radnych Rady Gminy Klukowo. Wykaz planowanych działań oraz zadań inwestycyjnych w poszczególnych dziedzinach i środków na ich realizację w latach 2016 – 2020 zaprezentowano w **Tabelach od I do V**.

Tabela nr I

Działania zaplanowane w ramach Planu Rozwoju Lokalnego na lata 2016 – 2020

Zadanie	Inwestor	Okres realizacji	Szacowany koszt (tys. zł)	Możliwe źródła finansowania
Rozbudowa i przebudowa dróg gminnych	Gmina Klukowo	2016-2020	3 000	PROW Środki własne NPPDL
Termomodernizacja budynku Urzędu Gminy w Klukowie i Szkoły Podstawowej w Wyszonkach Kościelnych	Gmina Klukowo	2016-2020	700	RPO WP Środki własne Programy NFOŚiGW
Instalacja pompy ciepła na potrzeby: Urzędu Gminy; Zespołu Szkół w Klukowie oraz Szkoły Podstawowej w Wyszonkach Kościelnych	Gmina Klukowo	2016-2020	2 500	RPO WP PROW Programy NFOŚiGW
Instalacja kolektorów słonecznych na budynkach Zespołu Szkół w Klukowie oraz Szkoły Podstawowej w Wyszonkach Kościelnych	Gmina Klukowo	2016-2020	60	RPO WP PROW Środki własne
Instalacja paneli fotowoltaicznych na potrzeby: Zespołu Szkół w Klukowie; Szkoły Podstawowej w Wyszonkach Kościelnych; Szkoły Podstawowej w Kuczynie; Szkoły Podstawowej w Łuniewie Małym; Urzędu Gminy Klukowo	Gmina Klukowo	2016-2020	500	RPO WP PROW Środki własne Programy NFOŚiGW
Montaż oświetlenia ulicznego typu LED	Gmina Klukowo	2016-2020	300	Programy NFOŚiGW/WFOŚiGW Środki własne
Instalacja systemu sterującego oświetleniem ulicznym	Gmina Klukowo	2016-2020	80	Programy NFOŚiGW/WFOŚiGW Środki własne
Modernizacja stacji uzdatniania wody w Wyszonkach Kościelnych i wykonanie rurociągów tranzytowych łączących sieci wodociągowe na terenie gminy	Gmina Klukowo	2016-2020	900	PROW Środki własne
Budowa budynku garażowego dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Wyszonkach Kościelnych z częścią gospodarczą.	Gmina Klukowo	2016-2020	1 330	PROW Środki własne
Szacowany koszt ogółem:			9 370	

Tabela nr II

Zaplanowane zadania inwestycyjne w zakresie infrastruktury drogowej w latach 2016 – 2020

Nazwa zadania inwestycyjnego i jego lokalizacja	rok rozpoczęcia i zakończenia	Wartość zadania (tys. zł)	w tym		źródła finansowania	
			wydatki poniesione do końca 2015 r. (tys. zł)	środki planowane na lata 2016 - 2020 ogółem (tys. zł)	środki własne budżetowe (tys. zł)	środki do pozyskania (tys. zł)
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108086B w miejscowości Koce-Basie – Kostry-Podsędkowięta	2016	434,1	-	434,1	160,6	273,5
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108061B w miejscowości Łuniewo Małe	2016	242,9	-	242,9	142,9	100
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108073B w miejscowości Piętki-Szeligi	2016	302,0	-	302,0	302,0	-
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108068B Wyszonki Kościelne – Wyszonki-Nagórki	2016 – 2018	900	-	900	327,4	572,6
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108074B w miejscowości Dzikowiny	2017 – 2020	365,0	-	365,0	182,5	182,5
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108073B w miejscowości Trojanówek	2017 – 2020	370,0	-	370,0	185,0	185,0
Rozbudowa i przebudowa drogi gminnej nr 108089B w miejscowości Usza Wielka	2017 – 2020	386,0	-	386,0	193,0	193,0
Ogółem		3 000,0	-	3 000,0	1 493,4	1 506,6

Tabela nr III

**Zadania inwestycyjne w zakresie ochrony środowiska i gospodarki wodnej
w latach 2016 – 2020**

Nazwa zadania inwestycyjnego i jego lokalizacja	rok rozpoczęcia i zakończenia	Wartość zadania (tys. zł)	w tym		źródła finansowania	
			wydatki poniesione do końca 2015 r. (tys. zł)	środki planowane na lata 2016 - 2020 ogółem (tys. zł)	środki własne budżetowe (tys. zł)	środki do pozyskania (tys. zł)
Modernizacja stacji uzdatniania wody w Wyszonkach Kościelnych i wykonanie rurociągów tranzytowych łączących sieci wodociągowe na terenie gminy	2017 – 2018	900,0	-	900,0	327,4	572,6
Ogółem		900,0	-	900,0	327,4	572,6

Tabela nr IV

**Zaplanowane zadania inwestycyjne w zakresie oświaty, kultury i bezpieczeństwa
w latach 2016 – 2020**

Nazwa zadania inwestycyjnego i jego lokalizacja	rok rozpoczęcia i zakończenia	Wartość zadania (tys. zł)	w tym		źródła finansowania	
			wydatki poniesione do końca 2015 r. (tys. zł)	środki planowane na lata 2016 - 2020 ogółem (tys. zł)	środki własne budżetowe (tys. zł)	środki do pozyskania (tys. zł)
Termomodernizacja budynku Szkoły Podstawowej w Wyszonkach Kościelnych (wraz z instalacją pompy ciepła, kolektorów słonecznych oraz modernizacją kotłowni i instalacji c.o., a także wymianą oświetlenia na energooszczędne)	2016	1 390,0	-	1 390,0	417,0	973,0
Budowa budynku garażowego dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Wyszonkach Kościelnych z częścią gospodarczą – Etap I (część garażowa).	2016	678,8	-	678,8	678,8	-
Budowa budynku garażowego dla Ochotniczej Straży Pożarnej w Wyszonkach Kościelnych z częścią gospodarczą – Etap II.	2017 – 2020	651,2	-	651,2	236,9	414,3
Ogółem		2 720,0	-	2 720,0	1 332,7	1 387,3

Tabela nr V

Zaplanowane zadania inwestycyjne realizowane na terenie gminy Klukowo, których głównym inwestorem jest Powiat Wysokomazowiecki w roku 2016 – 2020

Nazwa zadania inwestycyjnego i jego lokalizacja	Rok rozpoczęcia i zakończenia	Wartość zadania (tys. zł)	Wkład finansowy gminy Klukowo (tys. zł)
Integracja sieci dróg powiatowych na terenie gminy Klukowo i Czyżew z układem komunikacyjnym Podlasia	2016	6 045,5	593,4
Ogółem		6 045,5	593,4

Wszystkie zadania z zakresu podstawowej infrastruktury technicznej będą sprzyjać rozwojowi gminy. Dotyczy to przede wszystkim budowy dróg, kanalizacji, wodociągów, jak również obiektów użyteczności publicznej.

Większa gęstość szlaków komunikacyjnych i ich wyższa jakość spowodują łatwiejszy dojazd do miejsc prowadzenia działalności gospodarczej i łatwiejsze przemieszczanie się mieszkańców gminy, co przyczynić się może do zrównoważonego, wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, (które tworzą gminę).

Równie ważna jest modernizacja sieci dróg z punktu widzenia potencjalnych inwestorów. Jednym z celów rozbudowy tej sieci jest skomunikowanie terenów atrakcyjnych inwestycyjnie, a niepołożonych w bezpośrednim sąsiedztwie ważnych szlaków komunikacyjnych z tymi szlakami.

Wszystkie proponowane zadania inwestycyjne przyczynią się do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej gminy i podniesienia standardu życia mieszkańców.

6. POWIĄZANIE WYBRANYCH DO REALIZACJI PROJEKTÓW Z DZIAŁANAMI REALIZOWANYMI NA TERENIE POWIATU I WOJEWÓDZTWA

Dbłość o wielofunkcyjny rozwój gminy, chęć podniesienia jej konkurencyjności dla inwestorów, dążenie do poprawy jakości życia jej mieszkańców wymusza podejmowanie komplementarnych – w stosunku do inwestycji infrastrukturalnych – działań. Gmina Klukowo, oprócz środków na inwestycje (w szczególności z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich) zamierza aktywnie korzystać z funduszy przeznaczonych na projekty ukierunkowane na podniesienie poziomu kwalifikacji mieszkańców gminy i wyposażenie ich w umiejętności, które pozwolą im czerpać dochody z pozarolniczych źródeł. Gmina będzie promować i inicjować wykorzystanie środków unijnych przez rolników m.in. na modernizację infrastruktury związanej z rolnictwem. Mając na uwadze potencjał gminy i terenów sąsiednich i konieczność ponadlokalnej współpracy w tym zakresie Urząd Gminy Klukowo stawia sobie za cel inicjowanie, opiniowanie i wspieranie planów rozwoju i modernizacji infrastruktury podstawowej i pobudzającej przedsiębiorczość.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego obowiązywać będzie w latach 2014 – 2020. Cele Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego wynikają z przyjętej we wrześniu 2013 roku Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020. Są to: rozwój przedsiębiorstw, wzrost eksportu i rentowności podlaskich firm, a także lepsze miejsca pracy i lepsze zarobki mieszkańców, czyli wyższa jakość życia. Wsparcie w ramach RPO WP można będzie otrzymać m.in. na: działalność badawczo-rozwojową w przedsiębiorstwach, rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych, tworzenie terenów inwestycyjnych, energetykę opartą na źródłach odnawialnych, edukację odpowiadającą na potrzeby regionalnego rynku pracy, aktywizację bezrobotnych, zapobieganie wykluczeniu społecznemu

7. OCZEKIWANE WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘĆ PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO

Wskaźniki oddziaływania to długofalowe konsekwencje zrealizowanych inwestycji wykraczających poza natychmiastowe efekty dla bezpośrednich beneficjentów. Dla przejrzystości ujęto tylko te wskaźniki, które będą miały wpływ na szeroko rozumiany rozwój gospodarczy gminy, poprawę stanu środowiska oraz wzrostu standardu życia mieszkańców.

7.1. Wskaźniki mierzalne:

- ilość nowych miejsc pracy,
- ilość wybudowanych i zmodernizowanych dróg w km,
- ilość wybudowanej sieci kanalizacyjnej i wodociągowej w km,
- ilość wybudowanych i zmodernizowanych boisk sportowych,
- ilość wybudowanych oczyszczalni ścieków,
- ilość wdrożonych programów inicjujących rozwój gospodarczy gminy,
- wzrost liczby gospodarstw agroturystycznych,
- Ilość wybudowanych obiektów sportowych,
- Ilość przebudowanych mostów.

7.2. Wskaźniki niemierzalne:

- poprawa warunków życia mieszkańców gminy,
- zwiększenie lokalnego potencjału rozwojowego,
- zmniejszenie dysproporcji rozwojowych między obszarami gminy a terenami rozwiniętych obszarów Polski jak i Unii Europejskiej poprzez zapewnienie mieszkańcom dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej o równym standardzie,
- poprawa stanu środowiska naturalnego,
- aktywizacja społeczna i ekonomiczna mieszkańców gminy,
- dostosowanie obszarów gminy do nowych inicjatyw gospodarczych.

8. SYSTEM WDRAŻANIA PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO

Przygotowanie większości projektów przewidzianych do realizacji w latach 2016 – 2020 wymaga wielu działań wstępnych: wykonania niezbędnych projektów budowlanych, programów funkcjonalno-użytkowych oraz kosztorysów inwestorskich, uzyskania wszystkich niezbędnych uzgodnień i pozwoleń na budowę. Zakładając uzyskanie dofinansowania ze środków Unii Europejskiej stwierdzić należy, że nie powinno być przeszkód w ich realizacji.

Wdrażaniem Planu Rozwoju Lokalnego zajmować się będzie bezpośrednio samorząd gminy: Rada Gminy Klukowo oraz wójt. Jednak dla realizacji niektórych zadań może być konieczna współpraca z władzami powiatowymi i regionalnymi oraz sektorem prywatnym (partnerstwo publiczno-prywatne). Celem samorządu będzie również zaangażowanie w realizację Planu, na zasadach partnerstwa, działających na terenie gminy organizacji pozarządowych, przedsiębiorców oraz instytucji kultury.

Prace związane z wdrożeniem projektów współfinansowanych ze środków UE, dla których inwestorem będzie gmina Klukowo, będą prowadzone przez wyznaczonych pracowników w Urzędzie Gminy. W trakcie Urząd Gminy będzie mógł wykorzystać doświadczenia uzyskane m.in. podczas ubiegania się o środki finansowe z poprzednich edycji PROW, RPO WP i NPPDL. Wyznaczeni pracownicy będą odpowiedzialni za przygotowanie i przeprowadzenie wszystkich zadań związanych z wdrożeniem projektu: przygotowanie procedur przetargowych, monitoring rezultatów w fazie budowy i po jej zakończeniu. Wybór wykonawcy będzie następował zgodnie z wymogami obowiązujących aktualnie przepisów z zakresu zamówień publicznych.

9. SPOSOBY MONITOROWANIA I OCENY PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO

Monitoring Planu Rozwoju Lokalnego dotyczyć będzie przede wszystkim kontroli realizacji zadań inwestycyjnych i projektów rozwojowych oraz planowanych wskaźników produktów i rezultatów poszczególnych inwestycji. Monitoring odnosi się głównie do zadań realizowanych w ramach Planu. Ma służyć:

- ocenie postępu realizacji konkretnych projektów inwestycyjnych, a przez to stanu realizacji Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo,
- weryfikacji zgodności osiąganych produktów, rezultatów i osiągnięć z założonymi celami,
- korygowaniu działań, w tym strategii, jeśli nie przynoszą zamierzonych efektów lub, jeśli nastąpią zmiany w otoczeniu obszaru objętego Planem Rozwoju Lokalnego,
- ocenie efektywności wykorzystania posiadanych środków pieniężnych,
- wczesnej diagnozie trudności mogących mieć wpływ na realizowane inwestycje, zwłaszcza terminowości ich zakończenia.

W gminie nie ma obecnie wyodrębnionej jednostki czy referatu do monitorowania efektów prowadzonych inwestycji.

Przyjmuje się, że kontrolę postępów prac prowadzić będzie właściwy pracownik wyznaczony przez wójta. Monitoring polegać będzie m.in. na przygotowywaniu okresowych, rocznych oraz końcowych raportów w trakcie trwania inwestycji. Realizacja tych zadań kontrolowana będzie również przez właściwe jednostki kontroli i nadzoru oraz inne instytucje zaangażowane w realizację konkretnego programu. Informacja o stanie realizacji ustaleń Planu Rozwoju Lokalnego będzie corocznie przedstawiana przez Wójta Radzie Gminy.

10. SPOSOBY OCENY PLANU ROZWOJU LOKALNEGO GMINY KLUKOWO

Ocena Planu Rozwoju Lokalnego ma służyć przede wszystkim oszacowaniu osiągnięcia wskaźników oddziaływania, czyli długotrwałych efektów poszczególnych projektów, przez to całego Planu Rozwoju Lokalnego. Ma odpowiedzieć na pytanie o trafności zadań inwestycyjnych (planowanych, przeprowadzonych, zakończonych) w odniesieniu do potrzeb, ocenić efekty i korzyści z ich wdrożenia, a także ich wpływ na kwestie horyzontalne. Dokonanie oceny jest obowiązkiem beneficjentów projektu – w odniesieniu do wielu z nich – gminy Klukowo.

Dla oceny programów, których częścią są projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej, rozróżnia się następujące typy ocen:

- ex-ante (przed realizacją programu). Uznać można, że ocenę taką przeprowadzono na etapie przygotowywania Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Klukowo. Harmonogram inwestycji sporządzono bowiem w oparciu o lokalne potrzeby oraz plany rozwojowe gminy.
- mid-term (w połowie okresu realizacji). W odniesieniu do Planu Rozwoju Lokalnego na lata 2016 – 2020 nie przewiduje się oceny w połowie okresu realizacji, gdyż zakończenie większych inwestycji zaplanowano do roku 2020. Ocena taka zostanie sporządzona w przypadku zaistnienia takiego obowiązku.
- ex-post (na zakończenie programu). W jej ramach przewiduje się, że po zakończeniu danego projektu – przez dwa kolejne lata, w systemie rocznym sporządzane będą raporty celem weryfikacji rzeczywistych i planowanych wskaźników oddziaływania.
- on-going (bieżąca). Ocenie tej podlegać będą poszczególne projekty w trakcie ich realizacji.

Raporty z oceny Planu Rozwoju Lokalnego oraz poszczególnych projektów sporządzane będą zgodnie z zaleceniami Unii Europejskiej oraz ewentualnie innych instytucji zaangażowanych w realizację konkretnego programu.

11. SPOSOBY INICJOWANIA WSPÓŁPRACY POMIĘDZY SEKTOREM PUBLICZNYM, PRYWATNYM I ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI

Czynnikiem gwarantującym osiągnięcie planowanych efektów w wyniku realizacji określonych inwestycji będzie współpraca sektora publicznego z sektorem prywatnym oraz organizacjami pozarządowymi. Celem samorządu będzie zaangażowanie w/w instytucji, które mogą np. zarządzać projektami po ich zakończeniu w realizację przedsięwzięć na zasadzie partnerstwa oraz w roli współfinansującego określone zadanie. Aktualnie problemem jest brak doświadczenia w zakresie partnerstwa publiczno-prywatnego oraz skomplikowane procedury obowiązujące w tym zakresie.

12. PUBLIC RELATIONS PLANU ROZWOJU LOKALNEGO

Główną instytucją odpowiedzialną za promocję Planu Rozwoju Lokalnego, za informację i promocję działań realizowanych w ramach PRL i samego planu będzie Urząd Gminy Klukowo. Wszelkie materiały promocyjne powinny określać m.in. cele realizacji poszczególnych zadań w ramach planu, planowane wskaźniki osiągnięć oraz źródła finansowania projektów.

Celem działań związanych z promocją Planu Rozwoju Lokalnego jest dotarcie do jak najszerzej grupy beneficjentów działań podejmowanych w ramach planu, a także instytucji mogących być partnerami w realizacji inwestycji. Grupami tymi są:

- beneficjenci projektów, czyli mieszkańcy gminy Klukowo,
- środowisko przedsiębiorców,
- organizacje pozarządowe,
- partnerzy społeczni.

W ramach promocji Planu Rozwoju Lokalnego podejmowane będą w szczególności takie działania jak:

- Plan Rozwoju Lokalnego opublikowany na stronie internetowej gminy,
- ulotki i biuletyny informacyjne dla beneficjentów (poświęcone wybranym projektom),
- spotkania z potencjalnymi partnerami społeczno-gospodarczymi w projektach,
- publikacje w prasie (w przypadku wybranych projektów).